Taksa plaćena u gotovu

# Život

1

Siječanj
1939
God. XX

SADRŽAJ

19363

# život

Broj 1. Siječanj 1939.

Urednik Stj. Tomislav Poglajen D. I. Zagreb I/147. Palmotićeva 33. Telefon 24-169. — Izlazi svakog 20. u mjesecu osim srpnja i kolovoza. Pretplata 50 din, omladini 30 din, pojedini broj 5 din. — Uprava: Zagreb I/147. Palmotićeva ulica 33. — Tiskara Glasnika Srca Isusova. Zagreb.



*Broj Kns 1916—1938*

## *R J E Š E N J E*

*Državno tužioštvo u Zagrebu zabranjuje temeljem čl. 19. Zakona o štampi, a u vezi sa čl. 3. zakona o izmenama i dopunama toga zakona rasturavanje i prodavanje dvobroja mjesečnika »Života« br. 9.—10, za studeni i prosinac 1938. i to radi članka pod naslovom: »Dokumenti govore« na str. 616—637, jer svojom sadržinom u cijelosti tvore krivično djelo kažnjivo po Zakonu o zaštiti javne bezbednosti i poretka u Državi.*

*O tom obavijest:*

*1) Upravi policije u Zagrebu time, da ovu zabranu odmah izvrši i uspjeh ovamo saopći,*

*2) štampariji »Glasnika Srca Isusova« u Zagrebu.*

*3) Ogovornom uredniku Stj. Tomislavu Poglajenu D. I. u Zagrebu.*

*DRŽAVNO TUŽIOŠTVO*
*u Zagrebu, dne 30. decembra 1938.*

| | |
|---|---|
| *Državno Tužioštvo u Zagrebu ( žig )* | *Državni tužilac: u z. Dr. ....vić (nečitljivo)* |

# Krist Isus

## I. BIT KRŠĆANSTVA I ČOVJEK DANAŠNJICE*

Dostojevski u nacrtu svojih »Demona« stavlja u usta svom junaku izjavu, da se problem vjere sastoji u gorućem pitanju, dali civilizovan i evropski čovjek uopće može da vjeruje, naime, da vjeruje u božanstvo Sina Božjega Isusa Krista, — jer u tome se zapravo sastoji čitavo vjerovanje«. Za Dostojevskoga je dakle, pitanje vjere zapravo pitanje Kristova božanstva, a mučni religijski problem sadašnjice je zapravo u tome, dali čovjek naših dana još smije da drži do takove vjere.

Pitanje Dostojevskoga dobrim je dijelom pitanje, koje treba da obradimo u svojim predavanjima. Dakako, nije cijelo pitanje samo u tome. Jer nije tajna Kristova u tome, što je On Bog, nego u tome što je Bog-čovjek. Nije samo u tome ono nevjerovatno i veliko čudo, što je u licu Kristovu zasjala krasota Božja, nego u tome, što je Bog postao pravim čovjekom, što se On, Bog, pojavio u liku jednoga čovjeka. U kršćanskoj se objavi ne radi samo o usponu stvora do visine božanstva, o preobraženju, pobožanstvenjenju ljudske naravi, nego prije svega o silaženju božanstva, božanske Riječi do ropskog lika čiste čovječnosti. To je jezgra prakršćanskog navještanja: »i riječ je tijelom postala i prebivala među nama«. (Iv. 1, 14).

»On se sam uništio, poprimio narav sluge, postao sličan ljudima, vanjštinom sazdan poput čovjeka.« (Filip. 2, 7). Stoga je tvrdnja, da je Krist cio i potpun čovjek, da On uza svu bitnu povezanost sa božanstvom nije imao samo ljudsko tijelo, nego i čisto ljudsku dušu, čisto ljudsku svijest, pravu čovječju volju, i pravi čovječji čuvstveni život, da je On postao u potpunom i pravom smislu kao jedan između nas, jednako važna kao i druga, da je taj čovjek i Bog. Ako točno promotrimo, prima riječ o Kristovom božanstvu tek od druge riječi, da je Krist potpun i pravi čovjek, svoje osobito kršćansko obilježje i svoj naglašeno kršćanski sadržaj, svoju bitnu razliku od svih poganskih apoteoza i mitova o bogovima. Vjera u božansku Riječ, koja prožimlje sve stvoreno ne bijaše nepoznata ni prosvijetljenom poganstvu.

* Prvo poglavlje klasičnog Adamovog djela Jesus der Christus, koje će doskora izaći prevedeno u Knjižnici »Života«. Prijevod je prof. Beatrice Kurbel. Kako za tu najdublju studiju, što ju je suvremena literatura napisala o Kristu, vlada veliko zanimanje, molimo cijenjene pretplatnike »Života« i njihove prijatelje, da se što ranije predbilježe za taj svezak, da uzmognemo odrediti dovoljnu količinu naklade.



Dapače, ni vjerovanje, da se božanstvo može očitovati u vidljivom obliku, u liku čovjeka nije poganskim mitologijama strano. Međutim u svim tim poganskim inkarnacijama gubi ono, što je čisto ljudsko svoje prvotno vlastito značenje, te prvotnu vrijednost. Ono postaje praznim prividnim likom božanstva. Doketizam je svima ovim mitologijama prirođen. Posve je drugačije sa kršćanskom tajnom o utjelovljenju. Čovječanstvo Kristovo ovdje nije samo prividno. Ono ne služi samo zato da božanstvo učini nevidljivim, ono nije samo vidljivi lik, u kojem nam se božanstvo ukazuje, niti vidljiva točka, u kojoj zabljesne božanstvo. Kristova ljudska narav ima naprotiv svoj samostalni sadržaj i svoju vlastitu samostalnu funkciju. Ona je upravo u osobitosti svoga čovječanstva put, sredstvo, sakramenat, preko kojega nam se Bog približava i kojim nas On spasava.

U čitavoj povijesti religija nemamo nijednog analognog slučaja, za ovu temeljnu kršćansku nauku o spasonosnom značenju Kristova čovječanstva. Otkupiteljsko poslanje Kristovo sadržano je upravo u tome, što je On, koji je prije bio kod Boga, sada postao potpuni i čitav čovjek, te što je u tome čovječanstvu i po njemu postao i jest izvorom svega blagoslova. Nijedan od apostola nije ovo jasnije vidio i jače naglasio od sv. Pavla. Time što je vlastiti Sin Božji poprimio ljudsku narav, stupio je On u vezu, u solidarnu zajednicu sa ljudskim rodom, izuzevši veze s njegovim grijehom. Postavši čovjekom On je postao naš brat, upravo prvorođeni među braćom, ne samo jedan od ljudi kao mi nego upravo čovjek, drugi Adam. Sve što taj novi čovjek misli, hoće, trpi i radi, sve to misli i hoće, trpi i čini On u solidarnoj povezanosti pače u realnoj zajednici dobara s nama u životu, smrti i uskrsnuću. Drugim riječima to znači, da je to u osnovici istodobno naše mišljenje i stvaranje, naša patnja i uskrsnuće. A naše se otkupljenje sastoji u tome, da po tajanstvenom obredu krštenja mi u jezgri našeg bića dakle ne samo u tome što mislimo, hoćemo i činimo nego i u tome što jesmo — bivamo učlanjeni i ucijepljeni u Nj Boga-čovjeka i to u svem obujmu Njegove stvarnosti, od jaslica do križa i do uskrsnuća i uzašašća. Evo što prema tome znači biti otkupljenim, biti kršćaninom: znači biti primljen u zajednicu Njegova života, muke i uskrsnuća, postati jedno sa Prvorođenim među braćom s glavom tijela, s totalnošću Njegova Otkupiteljskog djelovanja, postati s Njim novom zajednicom, jednim jedinim tijelom, Njegovom puninom i cijelinom.

Otkupitelj je onaj čovjek koji svojim vlastitim tajanstvenim bitnim odnosom prema božanstvu, svojom osobnom identičnošću sa vječnom riječi prima u Sebe i u Sebi nosi cijelo čovječanstvo, kojemu je potrebno otkupljenje. On je živa zajednica otkupljenih, onaj posljednji najviši princip, u kojem se temelji i ujedinjuje krug otkupljenih. Stoga s potpunim pravom utjelovljene Riječi

stoji u samom središtu kršćanstva. Središnja točka kršćanstva u ovom vremenskom svijetu ako se ispravno prosudi, nije sfera božanstva niti predvremenski Logos sam za sebe, nego ovaj Isus, koji je svojom bitnom osobnom povezanošću sa božanstvom i uslijed ove povezanosti po svojoj smrti i uskrsnuću postao naš posrednik, naš Otkupitelj, naš Spasitelj. Sv. Pavao ističe ovo središte kršćanstva, kad svečano izjavljuje »Jedan je Bog, a jedan je i posrednik između Boga i ljudi, čovjek Isus Krist, koji se sam predao za otkupljenje sviju nas. (I. Tim. 2, 5 s.). Poslanica Židovima uzimlje u pomoć liturgijske predožbe, da njima opiše istu ovu bitnu jezgru kršćanstva: »Imamo velikog vrhovnog svećenika, koji ima samilosti s našom slaboćom, koji je u svemu bio iskušan kao i mi, izuzevši grijeha« (Hebr. 4. 14. s.).

Dokle god bude ovoga svijeta, neće dakle za kršćansku pobožnost biti najvažnije veličanstvo božanstva i božanska uzvišenost na pojavi Kristovoj. Velimo na Kristovoj pojavi. Bez sumnje beskrajno uzvišeno božanstvo, Trojedini Bog, onaj koga mi ljudi nazviljemo svojim Ocem, Stvoriteljem neba i zemlje, jest i ostaje jedini i najuzvišeniji predmet kršćanske pobožnosti i kršćanskoga kulta. »Uvijek treba da se naša molitva obraća Ocu«, tako je već Augustin formulirao temeljni zakon kršćanske liturgije. Već je nadošao čas, u kojem će se »pravi obožavatelji pokloniti Ocu u duhu i istini« (Iv. 4, 23). Ali to klanjanje biva po Kristu Gospodinu našem. Utjelovljeni Krist nije posljednji cilj i pravi predmet našega klanjanja. On je posrednik toga klanjanja. Kršćanstvo se ne moli neposredno Njemu, nego po Njemu. »Po svome sluzi« tako moli pracrkva. »U ime Isusovo« moli sv. Pavao. »Po Kristu, Gospodinu našem« tako još i danas kliče prema nebu naša liturgija. Gotovo nijedna liturgijska molitva Crkve ne obraća se neposredno Kristu, nego po Kristu Bogu, Ocu. Pa i tamo, gdje Crkva Krista neposredno zaziva, ona ne misli predvremensku Riječ Božju samu za sebe, nego Posrednika, Utjelovljenoga.

Tu je odlučujući momenat, gdje se prava bit kršćanstva najjasnije rasvjetljuje i gdje postaju vidljiva sva kriva tumačenja i izobličenja kršćanske objave. Baš zato jer kršćansko vjerovanje kulminira u paradoksu: pravi Sin Božji jest pravi čovjek; jer se uzvišenost i smionost kršćanskih vjeroispovjesti sastoji upravo u tome, da se ove suprotne komponente u Kristovu liku uvijek vide i shvaćaju istodobno i zajedno, upravo zato prijeti opasnost krivog tumačenja Krista, a dosljedno i biti kršćanstva u onom času, kada se samo jedna od ovih komponenta uočuje i prima. Prema tome, da li se u misteriju Kristovu čovječanska ili božanska narav isključi ili krivo naglasi, prema tome je i misterij otkupljenja krivo shvaćen, a time ujedno i sva kršćanska pobožnost krivo tumačena i iznakažena.



U red takovih izobličenja spada u prvom redu jezuanizam t. zv. liberalne teologije. On ne priznaje božanske naravi u Kristovu liku. On ne vidi Krista Boga-čovjeka, on vidi samo Isusa-čovjeka. Sve izjave o božanstvu Kristovu pripisuje on mitskom vjerovanju prvih kršćanskih općina ili mitu. On misli da mora drskim zahvatom skinuti priprostom učitelju iz Nazareta »teški ogrtač iz zlatnog brokata«, što mu ga je satkalo štovanje Njegovih učenika, t. j. sjaj i blještavilo božanstva. Pravo kršćansko štovanje očituje se, prema jezuanizmu, upravo u tome, da vidi kako u samoj čovječnosti Kristovoj vidi Božju stvaralačku ljubav na djelu. U koliko za nj Isus nije ništa drugo nego čovjek, u toliko djeluje Njegova uzvišena pojava kao transparent božanstva. On nas ne izbavlja golemom cijenom jedne mistične, neshvatljive žrtve, nego nas otkupljuje svojim priprostim služenjem Bogu i čovjeku. Isus je prema jezuanizmu samo i jedino po svojoj čistoj čovječanskoj pojavi postao donosiocem nove religioznosti, nove ljubavi prema čovjeku, nove moralnosti. On je ljudskom rodu dao novo srce i novu savjest. Jedino u tom smislu možemo i smijemo Njega nazivati svojim Otkupiteljem.

Ma koliko ove izjave o Isusu zvučile laskavo i pobožno, i ma koliko se one spretno prilagodile izvjesnom formuliranju kršćanskog vjerovanja, one ipak nemaju ništa zajedničko sa kršćanstvom i njegovom dogmom. Jezuanizam stoji izvan kršćanske objave i njegov Isus stoji, kako ćemo čuti, izvan povijesne zbilje. Kada bi Isus bio samo čovjek, a ne Bog-čovjek, onda bi historijsko kršćanstvo, koje je u borbi protiv arijanstva jednako branilo bitnu jednakost Sina s Ocem, kako je u borbi protiv monofizitstva branilo Njegovu bitnu jednakost s nama, bilo ogromna zabluda. Bila bi površna igra praznim riječima, kad bi se ovdje još htjelo govoriti o otkupljenju. Kada bi Isus bio samo čovjek i ništa više, onda bi nam On mogao dati opet samo ono što je ljudsko i čovječansko sa svom uvjetovanošću i nesigurnošću ljudskoga, a naša najdublja bijeda, bijeda našega grijeha i naše smrti teretila bi nas još uvijek. Jezuanizam je ispražnjeno kršćanstvo bez duše, on je vjera, kojoj su izrezali srce, premda su ga naviještali teolozi.

Iako ne baš takovo izobličenje, ali svakako neko lako izvrtanje kršćanske objave nalazimo tamo, gdje se doduše neslomivo vjeruje i propovijeda evanđelje o Kristu Bogu-čovjeku, ali se krivo naglašava spasonosno značenje božanskog i čovječanskog elementa u Kristu, gdje se isključiva važnost polaže na božansku narav i gdje se gubi s vida vlastita i spasonosna vrijednost Kristova čovječanstva. Tako su grčko- ruska i neke orijentalne liturgije, boreći se protiv arijanstva, koje je poricalo istobitnost Oca sa Sinom i koje je Sina smatralo Bogom drugoga reda, hoteći da istobitnost Sina dođe do izražaja i u liturgijskoj molitvi, izostavile kao znatnu razliku prema rimskoj liturgiji, onaj završetak u molitvi »po Kristu Gospodinu našem«,

da time ne pobude sumnju da je Sin možda samo oruđe Očevo i stoga manji, niži od Oca. No tim su ukinule posredovanje Kristovo pače još i više: one su utemeljile ovo posredovanje posvema na Njegovu božanstvu, a ne na Bogo-čovjeku Isusu Kristu. Nisu vidjele Otkupitelja u »ropskoj pojavi« nego u »Božjoj pojavi«. Na taj način nisu upoznale, nego su lišile Isusovo čovječanstvo njegova otkupiteljskoga značenja. Čovječanstvo Isusovo bilo je za njih samo zemaljska odjeća, u kojoj Bog — Otkupitelj postaje vidljiv. Onaj, koji nas doista otkupljuje, koji za nas na križu umire, koji nam se približava u sv. Sakramentu, to nije Bog — čovjek, Krist, nego vječna Riječ u plaštu čovječnosti. I stoga, prema ovom naziranju, ne stoji Spasitelj kao novi čovjek, kao prvorođeni među braćom, kao jedini veliki svećenik između Boga i nas ljudi. Naprotiv baš radi toga, što ga smatraju samo Bogom — Otkupiteljem stoji On samo na strani Božjoj. Izmedju Boga i ljudi otvara se prazan prostor, što ga ispunjava mnoštvo svetaca. Sveci stupaju u orijentalnim liturgijama sve više i više na mjesto Bogo-čovjeka-Posrednika, čim više u pobožnosti kršćanskog istoka božanstvo u Kristu tako reći guta i upija Njegovo čovječanstvo i što je Kristova slika tih crkava, više monofizitska tim značajnije postaje posredovanje i zagovor svetaca. Liturgijske se molitve više ne završavaju starokršćanskim zazivom: »Po sluzi svome Isusu«, nego zazivanjem svetaca. Posve je razumljivo, da time čitav molitveni stav dobiva promijenjeni naglasak, koji prijeti samim temeljima kršćanskog vjerskog života. Vjernik se osjeća u neizmjernoj udaljenosti od svoga Boga i svoga Krista. »Čovjek Isus Krist« nije više kod njega, s njime niti u njemu. Time je uklonjen čvrsti, neuništivi temelj, na kojem treba da počiva njegov molitveni i djelotvorni život. Najplemenitiji izražaji njegove pobožnosti nijesu više vjera, djetinje pouzdanje i ljubav, nego malodušnost i strah, bojazan i užas; dapače i tamo, gdje nas se Otkupiteljska ljubav Kristova najneposrednije dotiče, u Sakramentu Njegova Tijela i Krvi. Značajno je da upravo grčko orijentalna teologija voli da euharistijsku tajnu prikaže kao misterij užasa i straha.

Posve srodna ovoj Kristovoj slici orijentalnih liturgija je zacijelo i slika Kristova pojedinih zastupnika protestanske »dijalektične teologije«, u koliko se ovdje smije govoriti o zasebnoj školi: Sa cijelokupnim kršćanstvom priznaju oni: Krist je pojava Bog u čovjeku. No i oni naglašuju u ovoj ispravnoj rečenici nerazmjerno jače prvi dio, koji govori o pojavi Boga, nego drugi dio, koji govori o pojavi Boga u čovjeku. Za tu je teologiju odlučno i važno to, što se pravedni i milostivi Bog očitovao nama u Kristu. Značenje Kristova čovječanstva stoji jedino u tome, što mi u tom čovječanstvu susrećemo Boga i što Bog, onaj veliki Onostrani, onaj sasvim drukčiji stupa u pojavi Krista u vidljivi svijet sa svojom riječi, koja sudi i prašta. I tu prijeti opasnost da čovječanstvo Kristovo



izgubi svoju vlastitu vrijednost i svoje otkupiteljsko značenje. I tu se osjećaju monofizitske sklonosti. Kristovo je čovječanstvo shvaćeno samo kao vidljiva odjeća božanstva, mjesto gdje se Božje djelovanje neposredno zazrcali i vidljiva točka, u kojoj Njegova pravda i Njegovo milosrđe postaju zornima. Odatle proizlazi, da je Krist samo tamo, gdje je Bog, samo na Božjoj strani. Izmedju nas i ovoga Boga, koji se u Kristu očitovao zja beskrajni ponor, koji se nikad i ni na koji način neće premostiti, dapače niti mostom, što bi ga Bog sam načinio.

Naš Krist, kršćanski Krist, jednako je tako potpuni čovjek koliko je i potpuni Bog. I stoga on ne stoji samo uz Boga, nego i uz nas ljude. Ili još više: On ne stoji ni uz Boga samo, niti samo uz ljude, on stoji u sredini među obima, On je Posrednik, po kojemu mi dolazimo do Oca. Budući da vječna riječ Božja nije sišla k nama u Božjoj prilici, nego u slici sluge, stoga mi u njemu primismo novoga čovjeka, stvaralački prauzrok novog čovječanstva. U njemu se pojavila nova ljudska stvarnost, novi način života za čovječanstvo, u njemu je ostvaren pravi odnos naše ljudske naravi prema Bogu, njezina povezanost s Bogom, njezina punina u Bogu. Kada je Adam pogriješio izgubila je naša ljudska narav, koja je bila u Adamu sadržana kao u klici ovaj svoj odnos prema Bogu i puninu u Bogu, tu svoju najjaču pozitivnost. Nestajanje i umiranje naše moralne religiozne snage kao tamna posljedica pragrijeha stupilo je u naš život i slabilo ga i ispražnjivalo pod strašnom silom negacije, koja uvijek sve dalje goni, sve do krajnje mogućnosti, do one točke, gdje se nalaze samo još đavao i prokletnik, u kojoj ljudsko bivovanje nema više nikakove druge pozitivnosti osim te što ne propada potpuno u ništavilo, nego se svemoćnom voljom Božjom drži još samo na rubu svoga bivovanja. Takav bijaše ljudski život prije Krista da pod teretom baštinjenog istočnog grijeha gine i vene do krajne mogućnosti nestajanja. I to je eto novi način življenja, koji je u Kristu pripravljen svoj Njegovoj braći: da budu primljeni u Njegovo sveto čovječanstvo. Time je uklonjen grijeh iz naše naravi. Čovjek i grijeh nijesu više identični. Za naš život nije više bitno ono umiranje i raspadanje, nego rast i razvijanje do potpune zrelosti Kristove. U ljudskoj stvarnosti Prvorođenoga primili smo mi dakle novi životni temelj, novo životno polje, s Bogom povezanu stvarnost, koja je puna pozitivnosti. Stoga je Krist naš Otkupitelj ne u koliko je On Bog, niti u koliko je On čovjek, nego u koliko je On Bogočovjek, novi čovjek, novi Adam, Prvorođeni među braćom. Stoga ćemo u slijedećim predavanjima govoriti ne samo o božanstvu Kristovu, nego i o Bogu, koji je postao čovjekom, o onom Bogu, koji pred nama stoji u liku sluge, o onom Kristu, koji je na uskrsni ponedeljak govorio Mariji u vrtu: »Ja odlazim k Svome Ocu i k vašem Ocu, k Svome Bogu i k vašem Bogu« (Iv. 20, 17). Neće biti govora samo o vječnoj Riječi kao Bogu, o drugoj osobi trojedinoga Boga, nego o Sinu Božjem u ljudskoj spodobi, o

uzdignutom Sinu čovječjem, koji sjedi s desna, Ocu, o onome kojega je Bog učinio gospodarom i Kristom« (Dj. Ap. 2, 3,6), »koga je Bog uzvisio za vladara i Spasitelja sebi s desne.« (Dj. Ap. 5, 31), o onome Utjelovljenome, koji je sam o sebi rekao... »Otac je veći od mene« (Iv. 14, 28). Samo ako je govor o tome Utjelovljenome, i jedino ako se Njegova božanska i Njegova ljudska narav uvijek zajedno uočuju i zajedno poštuju, jedino onda postoji jamstvo da se govori o jezgri kršćanske objave, o biti kršćanstva.

Sa ovom biti kršćanstva troje je dano. Prije svega e s h a t o l o š k i  z n a č a j kršćanstva, te njegova usmjerenost prema koncu. Kršćanstvo nije ništa, što je gotovo, završeno. Kršćanstvo je nešto, što raste, što tek biva. Kršćanstvo je usjev, mesijsko međuvrijeme. Ono je nešto što raste i nastaje, jer i potpuni Krist mistični Krist raste i biva. Eshatološka je napetost ujedno i kristološka napetost. Kršćanstvo je razvoj Isusova čovječanstva u prostoru i vremenu. Svagda, kroz sva vremena i mjesta učlanjuje si Utjelovljeni, Glava tijela, nove udove. On sve više raste, On se sve više usavršava, dok ne postigne svoju cjelovitost, svoju puninu, svoj pleroma (Ef. 1, 23). I još uvijek nosi On ropski lik u svojim udovima. Tek kada se po volji Očevoj bude završilo vrijeme ovoga svijeta, mesijansko međuvrijeme, te kad osvane dan žetve i započne vječni i neprolazni vijek, novo razdoblje, tek je onda eshatološkoj i kristološkoj napetosti došao kraj. Na mjesto mesijanskog, kršćanskog vremena dolazi trinitarno vrijeme, vrijeme trojednoga Boga. Kao Glava tijela vratit će tada Krist svoju mesijansku vlast Ocu. »Kada sve bude podređeno Njemu, tada će i On sam postati podređen Onome, koji je Njemu sve podredio, tako da Bog bude sve u svemu« (1. Kor. 15, 28). Kršćanstvo je u svojoj biti usmjerenost, težnja prema budućem usavršenju, — budućoj punini, prema eshatologiji.

Druga je bitna oznaka kršćanstva njegova sakramentalna osobitost. Kršćanstvo nije samo čista objava Duha, kršćanstvo je pojava Boga u onome, što je vidljivo i čovječansko. U stvari je to zapravo ovako: po njegovu čovječanstvu kao sredstvu izražava se Božansko. Teolozi označuju stoga Isusovo čovječanstvo s pravom kao s a c r a m e n t u m  c o n j u n c t u m, s p o j e n a  t a j n a, kao zorno vidljivi medij koji je sa vječnom Riječi u osobu sjedinjen i preko kojega nam Bog prašta, daje milost. Ovome sakramentalnom temelju kršćanstva odgovara, da se pojedini njegovi blagoslovi i milosti u isto vrijeme daju u vidljivom, zornom, sakramentalnom obliku (sacramenta separata). Zorno vidljiv je prije svega onaj sveti čin, kojim se vjernik jednom za vazda učlanjuje u Krista — sv. krštenje. Jednako nam se predočuje tajna naše trajne realne povezanosti sa glavom u vidljivom sakramentu Njegova Tijela i Krvi. Već odatle proizlazi da kršćanski sakramenti nijesu kasnije uzeti iz antiknih tajnih obreda ili iz kulta Mandejaca, nego da su oni nužno sadržani i povezani od početka sa



sakramentalnom biti kršćanstva. O nekim pojedinostima sakramenata mogle su u kršćanstvu, nastati razlike u naučavanju, ali nikada se nije dvojilo o njihovoj bitnoj vezi sa vidljivom pojavom Krista. U koliko sakramenti pripadaju mesijanskom međuvremenu, upozoruju oni također na svršetak ovoga vijeka, na ono konačno vrijeme, kada će Sin čovječji predati Svoju vlast Ocu. Kršćanstvo dakle ima eshatološki i sakramentalni karakter, drugoga kršćanstva nema.

Treća bitna značajka kršćanstva je njegov s o c i j o l o š k i  o b l i k. Upravo stoga, što Krist kao novi Adam, kao personificirani »Mi« svih otkupljenih obuhvata u svojoj osobi sve one, kojima je potrebno spasenje, stoga je kršćanstvo jedinstvo udova s njihovom glavom, sveta zajednica, sveto tijelo. Nijedan kršćanin ne postoji odvojeno ni osamljeno, jer ni Krist nije osamljen ni odvojen. Ova nutarnja i nevidljiva povezanost udova sa glavom teži nužno i za vanjskim jedinstvom i povezanošću. Stoga se kršćanstvo vazda pojavljivalo u prostoru i vremenu i kao vanjska cjelina, kao vidljiva zajednica, kao Crkva. Uvijek je kršćanstvo nastojalo da svoje nutarnje jedinstvo izrazi i prikaže u vanjskom jedinstvu. Kršćanstvo je vazda bilo crkveno kršćanstvo, drugačije ono nije nikada ni postojalo.

Trebalo je da utvrdimo tu bit kršćanstva zajedno s njegovim obilježjima, da bismo za kasnija naša predavanja dobili sigurno ishodište i jasno stanovište, ako hoćemo da ozbiljno i pravo govorimo o Kristu, onda dolazi u obzir samo ovaj Krist, Krist kao Bog čovjek. Možemo da govorimo samo o dogmatskom Kristu. Jedino je taj Krist bio glavni temelj i sadržaj historijskog kršćanstva. Jedino se tu nalazi zajednički zavičaj, zemlja zajedničke mladosti i zajednička domovina sviju kršćanskih vjeroispovjesti. Samo je taj Krist, Bog — čovjek, živio od početka u srcima vjernika, samo je On osnovao općine i stvorio njihove simbole i njihove knjige. On je jedini dao svim nutarnjim pokretima kršćanstva, njegovim borbama i rascjepima i reformama, njegovu kultu i njegovoj liturgiji, njegovoj znanosti i umjetnosti odlučne poticaje i posljedni smisao. Jedini je dogmatski Kristov lik djelovao, kako se objektivno može dokazati, u povijesti i kroz povijest, a nikada i nigdje Kristov lik čiste humanosti, i ako su ga pokušali slikati bujnim bojama. U svojoj povijesti istraživanja Isusova života napominje Albert Schweitzer: »Isus iz Nazareta, koji naučavaše ćudorednost kraljevstva Božjega, koji je utemeljio kraljevstvo nebesko na zemlji i koji je umro da svoj život posveti, nije nikada postojao. Takav Isus je lice, što ga je stvorio racionalizam, oživio liberalizam, a moderna teologija zaodjenula ga historijskom odjećom.« Velika zasluga ide tako zvanu mitološku školu ili školu povijesti religija, što je i za nestručnjake nedvojbeno dokazala kako cjelokupna prakršćanska literatura, koja ovdje dolazi u obzir, ne poznaje i ne opisuje nikakova drugog Kristovog lika osim lika Boga — čovjeka. Od iskona se

znalo samo za Krista, koji je uskrsnuo i koji je činio čudesa.« Posve su pogodili istinu, koji tvrde, da je opisivanje Krista u evanđeljima od početka do kraja prikazano pod dojmom uskršnjeg doživljaja. Svaki redak napisan od ma kojeg starog kršćanina, svjedoči o uvjerenju, da je Gospodin uskrsnuo, da je preobražen i da je nazočan. »Krista po tijelu« uzeta samo kao takova — bilo u Njegovu heroizmu ili u Njegovoj tragici moglo se mirne duše spaliti pred ljudima prakršćanstva. Da osim takova Krista nije bilo drugo ništa, onda bi oni bili najjadniji među ljudima.«

Čisto znanstveno uzevši problem Kristov stoji dandanas tako, da se ili povijesna opstojnost cijeloga Krista, čudotvornoga Krista mora prihvatiti ili se svima historijskim činjenicama usprkos mora ustvrditi da Krist, kako ga opisuju evanđelja, nikako nije postojao. Izlaz, koji se sastoji u tome, da se razlikuje Krista vjere od Krista historijskog, tj. da se prizna historijska opstojnost čovjeka Isusa, ali poriče nadnaravnost Njegove pojave i Njegova djelovanja, u svijetlu današnjih rezultata nije više otvoren. Adolf von Harnack ne bi danas imao smionosti da napiše »Bit kršćanstva«, koji svijesno zabacuje božanstvo historijskog Isusa. Ono što je on napisao, bilo je s punim pravom označeno kao »Bit židovstva«. Objektivno, bezpredrasudno i savjesno ispitivanje povijesnih vrela, napose novozavjetnih spisa, dokazalo je kao neoborivu istinu, da čisto »historijskog« Isusa t. j. Isusa sa jedino ljudskim osebinama nikada nije bilo u povijesti. Takav je Krist pusta fikcija, literarna sablast. U povijesti je egzistencijalno ulazeći u sve i povlačeći sve za sobom živio i djelovao samo Krist, Bog-čovjek. On je bio stvarnost povijesti, obrat vremena, početak novoga čovjeka. Njega radi prolivene su suze i krv. O Njemu su se razilazili u mišljenju umovi, a razilaze se još uvijek.

I zato nemožemo mi govoriti o liku Kristovu, što ga je ovaj ili onaj književnik iz samovoljno probranih tekstova na umjetni način ishitrio i stvorio. Mi tražimo objektivnu, historijsku »dogmatsku« sliku Kristovu. Smijemo li, moramo li ispred evropskoga mišljenja prihvatiti i priznati ovoga dogmatskoga Krista? Nalazimo se pred pitanjem Dostojevskoga, dali se »kao civilizovani evropski čovjek uopće može vjerovati«. Civilizovani, evropski čovjek nije više onaj čovjek kasne antike, koji je slušao Isusa i Njegovo propovijedanje. Poslije Kopernika i Kanta on je postao trijezan, stvaran, kritičan, dapače blaziran i sveznajući. Njegovo mišljenje ne draži, ne zaokuplja svijet pozadine, nego svijet površine, fenomenalni svijet.

On vidi i promatra jedino taj svijet. Pitanje o najdubljoj biti ovoga vidljivog svijeta, o posljednjem uzroku ovih učinaka, o posljednjoj svrsi ovoga života čini mu se besmislenim i beskorisnim. Njegovo je metafizičko poimanje zakržljalo. Plato bi rekao da mu manjka jedno oko, oko za nevidljive stvari. Jednako je tako oslabljen njegov organ za sve, što je božansko i nadnaravno. Ta ovo je još dublje sakriveno u krilu stvarnosti nego li nadosjetno. Stoga moderni čovjek osjeća neku potajnu antipatiju prema svemu, što se sa zahtjevom božanske neposrednosti i bezuvjetnosti ulazi poput nečega posve novoga u fenomenalni svijet. Ako su za antiknoga čovjeka čudesa i znakovi bili naravna odjeća božanstva i vidljivi dokaz njegove nazočnosti, to su oni za moderno poimanje sablazan. U sistemu brojeva i mjera, u zakonskoj povezanosti fenomenalnog svijeta nema mjesta nadnaravnim silama. Moderno poimanje drži se, po čitavoj svojoj strukturi, prema nadosjetnom, a napose prema nadnaravnom svijetu, prema svijetu vjere, potpuno ravnodušno pače superiorno, ako ne i neprijateljski.

Golema je opasnost za zapadnjačko evropsko vjerovanje u Krista u tome, što je ne samo pojedini mislilac, nego i samo mišljenje postalo mišljenjem, koje svijesno zazire od Boga, dakle ateističko mišljenje. Takovo je dapače i mišljenje evropskoga kršćanina. Svi se mi krećemo u okviru nazora i mišljenja, koja imaju smisla samo sa čisto naturalističkim pretpostavkama, u koliko se iz principa i svijesno ograničuju na sjetilno iskustvo. Chesterton veli negdje: »Ono što je prirodno, može da bude za čovjeka i najneprirodnije.« Mišljenje, koje se svijesno ograničuje, na prirodne događaje, doista je nešto najneprirodnije, jer ono uzimlje samo jedan maleni, najmanji dio stvarnosti kao stvarnost, a za posljednje izvore ove stvarnosti, za njezinu vezu u dimenziji dubine i širine, za njezinu povezanost sa onim, što je nevidljivo, nadzemaljsko, božansko, ne mari ili je poriče. Naše se mišljenje više ne sastoji od cjelovitosti onog što jest, iz punine sviju mogućnosti, jer se odvojilo od stvaralačkog mišljenja Božjega. Premalo se pažnje obraćalo na onom, što nam je Etiene Gilson u svom djelu »Bonaventura« dao na razmišljanje o upravo strastvenom stavu onoga genijalnog franjevca prema Aristotelovoj spoznajnoj teoriji, koju su tada preuzeli sv. Albert i sv. Toma. Kada su u ono vrijeme u borbi protiv platonsko-augustinske nauke o iluminaciji, koja je svu posljednju bezuvjetnu sigurnost svodila na obasjavanje božanskim svijetlom i time najuže povezala ljudsku i božansku spoznaju, kada se u tu ljudsku spoznaju osamostalilo i tome dosljedno posve rastavilo znanje i vjeru, narav i nadnarav, time je bez sumnje izvršen čin, koji je oslobodio i filozofiju i teologiju. No s druge strane bili su time stvoreni preduvjeti, pod kojima je svijet, koji se od primata vjere sve više oslobađao, mogao sve ljudsko mišljenje emancipirati od stvaralačkog mišljenja Božjega. Čovjek si je na umjetni način odijelio izvjesno polje stvarnosti i nazvao ga prirodom i pobudio si time i prouzročio krivu predožbu, kao da je ostala druga stvarnost, stvarnost svega nadnaravnoga, stvarnost Božja iz vana nakalupljena i više ili manje slučajna, drugorazredna stvarnost. Samu se prirodu ne-

kako inicizira lo time, što ju se barem spoznajno teoretski istrglo iz njezine stvarne povezanosti sa onim, što je nadprirodno te tako išlo na ruku fikciji, da je priroda stvar za sebe i da mora biti nužno shvaćena iz same sebe. Tako se sve nas laicizira lo u našem shvaćanju, a mi imamo sheme pri ruci ili bolje na umu, koje ne vode k onom što je božansko, ka Kristu, nego odvode od Njega. Nije zapreka samo u našoj zloj volji. Sva je naša duševnost iskrivljena i zato nam je vjerovanje mnogo teže, nego što je to bilo antiknom ili sredovječnom čovjeku. Zapadnjačke su oči ostarjele i ne mogu više da vide cijelu stvarnost, ili točnije one su se pokvarile dugotrajnom lošom upotrebom. Time što su se naše oči udešavale isključivo na sam vidljivi svijet, oslabila je moć njihova gledanja na ono, što je nadnaravno i nebesko. Zlo nije dakle toliko u našoj opakoj volji, a još manje u poteškoćama predmeta, u tajnovitoj paradoksnoj biti kršćanskog naviještanja, koliko u temeljnom stavu evropskog čovjeka. On se odlučio gledati. Što odatle slijedi? Slijedi, da za nj pitanje o Kristu nije samo pitanje njegova intelekta, nego čitave njegove duševnosti, da u slučaju, ako smo izgubili vjeru u Krista ili smo je opteretili jakom sumnjom, da tu više ne mogu pomoći pojedinačni dokazi. Potreban je prije svega novi stav prema onome, što je nadzemaljsko i natprirodno. Opet treba ozbiljno shvatiti sigurnu istinu da mogućnosti savremenog čovjeka nikako ne iscrpljuju mogućnosti Božjih. Treba uvidjeti da je naše poimanje uvjetovano i ograničeno vremenom i da zato ni u kom pogledu nije ravno apsolutnom mišljenju Božjem. Treba da opet postanemo maleni pred Bogom. Treba se ponajprije otresti prolaznih predrasuda zapadnjačkog duha, toga duha ohole autonomije i samodopadnosti, toga uskogrudnog racionalizma i plitkog prosvjetiteljstva, toga čisto materijalističkog shvaćanja. Moramo opet svoj duh proširiti i otvoriti svima mogućnostima Božjim, za sva duboko misaona očitovanja i oblikovanja stvarnosti na nebu i na zemlji. Mi moramo toga zapadnjaka, koji se svojom zasebnom poviješću sam u sebe zarinuo svladati, iz sebe izbaciti da iz sviju vremenskih zapletaja i okova opet u sebi oslobodimo prvotnoga, pravog, istinskog, živog čovjeka. Mi treba da se opet vratimo k samima sebi, k onom što je bitno, što je djetinje u nama. Zaista nikada u povijesti zapadnjačkog duha nije bila tako značajna i tako sudbonosna kao danas ona riječ Isusova, koju je rekao svojim učenicima: »Ako ne budete kao djeca, ne ćete ući u kraljevstvo nebesko« (Mt. 18, 3).

*Karl Adam*



# Thomas More i sadašnjica

Godine 1531. odcijepila se Engleska od Rima. Te godine bio je lord-kancelarom Thomas More, veliki mučenik katoličke Crkve. Četiri godine poslije pala je njegova glava na krvničkom stupu londonskog Tower-a. Njegovo mučeništvo počelo je zapravo još 1529., u času kada ga je Henrik VIII., krvavi tiranin Engleske, imenovao za nasljednika srušenog kancelara kardinala Wolsey-a. On je imao da izvede ono, što je kardinal Wolsey bio odbio: trebao je da omogući Henriku rastavu od njegove već ostarjele prve supruge Katarine Aragonske, te da ga vjenča sa Annom Boleyn. No Thomas More, koji je protiv volje preuzeo narinuto mu mjesto, uskratio je kralju svoju pomoć u sporu sa papom.

Nekadanji defensor fidei, potaknut od mračnih strasti i u krivoj želji da se istakne, sve je više odmicao na put heretičkih misli. Nekoć se po savjetu More-ovom borio protiv Lutera i reformacije — sada je pako sa svim sredstvima nastojao odcijepiti Englesku od Crkve. Ideja, da se kod toga posluži imenom i autoritetom duboko religioznog Thomasa More-a, bio je svojevoljni tiranski čin, koji je nikao iz lude predodžbe o vlastitoj svemogućnosti tipičnog sadiste. More ga je duboko razočarao svojim karakternim i čvrstim držanjem, a posvema je pao u nemilost, kad je u svibnju 1532. govorio u tajnom vijeću protiv zakona, koji bi papi oduzeo prihode.

Nekoliko dana poslije prihvati More svoj otpust. No mržnja tiranova progoni ga i u privatnom životu. Kralj je čvrsto odlučio da uništi tog političara, kojeg se bojao. Kada je kralj nakon tajnog vjenčanja sa Annom Boleyn i nakon rođenja njene kćeri, kasnije kraljice Elizabete, tražio da se sa formalnom prisegom prizna taj brak zakonitim, a njega za vrhovnu glavu engleske crkve, More je ponovo uskratio svoj pristanak. Kralj ga je na to dao tužiti radi veleizdaje i baciti u Tower. Uzalud se pokušavalo uzdrmati njegovu postojanost raznim duševnim i tjelesnim mukama. 1. srpnja 1535. bude Thomas More osuđen na smrt, a nekoliko dana poslije bude mu odrubljena glava; ista je sudbina malo vremena ranije zatekla njegovog istomišljenika i druga u teškoćama John Fischer-a, biskupa Rochestera. 19. svibnja 1935. budu oba velika engleska mučenika u Rimu svečanim načinom proglašeni svetima.

★

Potrebno je u današnje vrijeme upozoriti na istaknuto historijsko značenje njihovog herojskog otpora protiv heretske Hibre jednog barbarizma, koji je prekomjerno i preko svojih zasluga došao do moći i koji je imao za posljedicu, da je po prvi puta jedna čitava država ispala iz univerzalnog sklopa Crkve na zapadu. Od ovog otpada Henrika VIII., uvjetovanog čisto svjetovnim, čak i previše svjetovnim motivima, pa od njegove, u naravi njemu vrlo srodne kćeri Elizabete, može se povući ravna linija do vjerske politike Trećega Reicha, čiji su temeljni impulsi također nikli iz materijalne, dapače, ako se točnije promatra, iz čisto fizijološke sfere, baš kao u slučaju Henrika VIII.

Kod progona katoličke Crkve stalno igraju najveću ulogu argumenti iz materijalnog i fizijološkog svijeta. Napadaji protiv crkve vođeni su sa oruđem karakterističnijim za one, koji njime baraću, nego li za one protiv kojih je upereno. Na duhovnom polju, tom životnom elementu Crkve, uopće se ne ogledavaju snage. Poganski atavizam teorija jednoga Rosenberga ili Ludendorffa, prikrivene znanstvenom maskom, unapred su pomakle vidokrug u fizijološko područje. Ostalo obavlja sveukupno ekonomiziranje i racijonaliziranje načina mišljenja i djelovanja savremenika. Nacijonalsocijalistički rasizam u stvari je samo tipični i poučni primjer iz okvira ove, do u dubinu neduhovne teorije i prakse, koja želi čovjeka — tog stvora obdarenog neumrlom dušom — podvrći zakonima, koji se inače dobro mogu primjeniti na štenad.

Na tlu ovog materijalističkog novog poganstva uspijeva, kao u Engleskoj Henrika VIII. vjersko mučeništvo. To pokazuju bezbrojni katolički borci, svećenici i lajici, koji su radi svog smjelog priznavanja pripadnosti crkvi pretrpjeli smrt, dugogodišnji zatvor i sve moguće nepravde, kao i štetovanja u zvanju. To pokazuje uzvišeni svećenički lik jednog kardinala Faulhabera, koji opkoljen mržnjom i progonima jačega protivnika, neustrašivo ustaje za pravo i slobodu vjere.

No Thomas More nije samo primjer mučenika neslomljive hrabrosti, nego i preteča u borbi za političku i socijalnu obnovu našega vremena. Zakleti neprijatelj tiranije, borac za communwealth, teži istovremeno i za pravdom na ovome svijetu. Politički život započima 1504. sa odvažnom polemikom protiv Henrikove pohlepe za novcem. 1515. nalazi se u Flamskoj, gdje zastupa pred nadvojvodom Karlom — kasnijim carem Karlom V. — londonske trgovce u borbi protiv Flamanaca nastanjenih u Londonu. Duboko ga se doimala tvrdoća, s kojom se na obim stranama zastupalo lične interese, bez obzira na prednosti zajednice.

U svom državničkom romanu svjetskoga glasa »Utopia«, prvome djelu te vrste koje je došlo do nas, razvija svoj romantični san o jednom »Nigdje«: o svijetu u kojem nema brutalnih borba te vrste.



Poput svog prijatelja Erazma Rotterdamskog, koji mu je posvetio djelo »Pohvala ludosti«, i More barata u svojoj »Utopiji« sa fantazijom i duhovitošću — oružjem »humanističke ironije« tog premoćnog izrugivanja slabih strana jednog vremena, punog ukočenih, preživjelih konvencijonalnosti, a djelomično i ukorijenjenih opačina. On ne daje stalni program za društvo i državu, poput Platona u svojoj »Politeia« (koja je uzor More-u jedino možda u literarnoj formi), ali ipak pušta po miloj volji uzde svojem kritičnom i opozicijonalnom raspoloženju i daje da mu fantazija luta u regije »drugog bivstvovanja«; čudesna putovanja i otkrića onog vremena pružaju — njemu, velikom humanisti, koji svijesno proživljava začudno proširivanje svijeta, mnoštvo polaznih točaka, da fantastično iskiti svoje ironičke opise.

Na području tog novootkrivenog otoka »Nigdje«, život postaje upravo paradoksan, takorekuć tjeskobno lagodan: onako u biti ne-engleski i ne-evropejski. Autoru »Utopije« čini se pravni duh njegovog vremena kao izraz neke »urote bogataša, koji se pod zaštitom zakona brinu za vlastitu probit i otimlju plodove rada siromasima«. U njegovom »Nigdje« zato uopće nema privatnog vlasništva, ljudi živu u nekoj vrsti Šlarafije, ne vode brigu o vjeri i moralu, te smatraju dozvoljenim sve što nije zabranjeno: stanje, koje zacijelo ne odgovara idealu pisca.

Uopće treba se kloniti misli, da je More u svojoj »Utopiji« htio dati ozbiljni prikaz sastava države. Može se prije uzeti, da se tu radi o opomeni u obliku jedne hipoteze, s kojom duhoviti i temperamentni osjećajni čovjek nabacuje pitanje, što bi čovječanstvo puno mržnje, nesloge i pohlepe reklo tome, kad bi okrenuti i neispravan postupak imao za posljedicu groteskne prilike njegovog »Nigdje«. Osobito se u mjestima gdje govori o vjerskoj indiferenciji otočana dobro vidi, da duboko religijozni katolik More nije u ovoj knjizi ocrtao sliku po svojim željama, kako to n. pr. misli Karl Kautsky u svojoj raspravi »Thomas More i njegova ‚Utopia'«.

Thomas More ispada u ovo naše doba, koje nema historijskog osjećaja, kao pojava puna oprečnosti: kao krvavi svjedok za nauke Crkve s jedne strane, a kao pisac navodno »komunističkog« djela s druge strane. Njegova se ličnost može tek onda pravo prosuditi ako se ovo literarno djelo shvati kao izrezak iz dubokog More-ovog životnog djela u širem smislu. Tada se vidi da ta ličnost nije rascijepkana; da je to spiritualni genij neobičnog duhovnog obujma, a istovremeno rijetke izravnosti u karakteru i moralnom držanju: Svetac koji ima čovjeku vremenitosti i ovoga vremena još vrlo mnogo da kaže.

*Dr. Ks. Delmar*

# Puškin i njegov odnos prema religiji i katolicizmu

*Magni nominis umbra... Lucanus.*

### ZNAČENJE PUŠKINA

»Puškin nam je sve« — tako je rekao pronicavi i duboki ruski kritičar Apolon Grigorjev.

Ova se ocjena na prvi pogled čini hiperboličnom, ali ona ipak odgovara stvarnosti, a osobito u jednom pogledu. U Puškinu, kao u mikrokozmu, odrazile su se sve osobitosti ruskoga nacionalnog duha i sve nijanse ruskoga genija. U ovom smislu i ovom značenju Puškin je uistinu »naše sve«, to jest — »sve« ruskoga naroda.

Ali ako stanemo na objektivno stanovište bit ćemo primorani da priznamo, da Puškin, premda najviša, ipak nije jedinstvena duhovna vrijednost velike Rusije. Ova golema zemlja ima još mnogo drugih duhovnih veličina, premda ove možda nijesu ravne Puškinu. Uz to treba priznati, da su mnoge od ovih veličina čvrsto vezane i spojene s Puškinom svojim porijeklom, jer genetički oni proistječu iz duhovne suštine Puškinova genija.

Nije jedina Rusija, koja shvaća ove dvije činjenice. Puškinovi jubileji 1937. godine pokazaše, da to shvaća istodobno i čitava zapadna Evropa. I za nju se u Puškinu odrazuje onaj duh ruske nacionalnosti, koji joj se tako dugo činio kao kakva primamljiva zagonetka. I za nju je Puškin duhovni otac onih majstora ruske umjetničke riječi, lijepe ruske književnosti, koje zapadna Evropa nije prestala sa zanimanjem čitati do današnjega dana.

I ako Puškin »naše sve«, rusko »sve« nije postao sve za zapadno-evropskoga čovjeka, to mu je on ipak postao mnogo. To se zbilo uslijed toga, što su Puškinove umotvorine i sav njegov život iskusan vodić po duhovnome svijetu Rusije, i to one Rusije, koja je nekada bila nazvana jednom krilaticom »zemlja neograničenih mogućnosti«.





Lako je, no istodobno i vrlo teško pisati o Puškinu.

Ako uzmemo u obzir povjesno-književne trafarete, vrlo je lako napisati jedan obični, ordinarni životopis velikoga ruskoga pisca, pa i ocjenu njegovih umjetničkih djela. No inače je nepojmljivo teško kazati svoju vlastitu i k tome novu riječ o ovome geniju ne samo Rusije, nego i čitavoga slavenskoga svijeta, uz onu golemu literaturu, koja o njemu govori.

Zbog toga, to jest pred ovim velikim poteškoćama, htio bih ograničiti svoj zadatak: u slijedećim stranicama dodirnut ću samo dva pitanja. Jedno od ovih još ni danas nije definitivno riješeno. Drugo, čini mi se, zasada nije uopće ni taknuto u literaturi. Govorit ću o Puškinovoj pobožnosti i o njegovu doticaju sa katolicizmom.

### BULGAKOV O PUŠKINU

Relativno nedavno posvetio je poznati radnik na polju ruskoga pravoslavlja, svećenik o. Sergije N. Bulgakov, mnogo pažnje pitanju Puškinove religioznosti, i to u članku »Udeo Puškina« (»Novi Grad« 1937. god., broj 12). Ovdje među ostalim piše on ove oštre retke: »Samo bezbožnost i ograničenost mogu dokazivati Puškinovu bezbožnost pred neoborivim svjedočanstvima njegova života i njegova pjesništva.«

Sa psihološke strane posve je razumljiva kategorička odlučnost i tvrdoća riječi o. Sergija N. Bulgakova. On nišani na pristaše boljševičkoga ateizma, koji hoće, da Puškina postave na čelo ratobornoga logora sovjetskih bezvjeraca. Očito je o. Sergije N. Bulgakov htio svojom skicom postaviti pretegu boljševičkim tvrdnjama. Ali nažalost, priznati nam je, da pisac nije postigao svoga cilja.

Otac Sergije N. Bulgakov nije mogao poreći bezbožnosti Puškinove mladosti, zato govori o težnjama velikoga ruskog pjesnika prema religiji u doba zrelih godina. Pri tome je on primoran načiniti dvije veoma važne napomene. S jedne strane on priznaje, da »lično Puškinovo crkvenjaštvo nije bilo dosta ozbiljno i odgovorno«. S druge strane on misli, da »se nije na putevima povjesničkog, životnog i mističkog pravoslavlja nalazila osnovna i temeljna linija njegova života«.

Otac Sergije N. Bulgakov ne raspolaže sa dosta uvjerljivim i stvarno jakim dokazima za istinitu Puškinovu pobožnost. Radi toga ih on zamjenjuje surogatom, koji svojom snagom i uvjerljivošću daleko zaostaje za pravim dokazima. On priznaje, da je Puškinu »bio svojstven njegov lični put i osobiti udes, i to vladati se prema Bogu kao pjesnik.«

Ali ovaj lijepi i slikoviti izraz ne otstranjuje sumnje o Puškinovoj pobožnosti. Ovaj izraz ne rješava pitanja, koje i dalje zadržava svu svoju težinu bez obzira na plemeniti pokušaj oca Sergija N. Bulgakova, da rehabilitira Puškina u vjerskom pogledu. Zbog toga imamo pravo i razlog, da se još jedamput vratimo temi o Puškinovu vjerskom osjećanju.

### LITERATURA O PUŠKINOVOJ RELIGIJOZNOSTI

Već davno prije oca Sergija N. Bulgakova Puškinova je religijoznost bila predmetom mnogih govora, članaka i bilježaka. Početak im zahvaća godinu 1880, t. j. doba otkrića Puškinova spomenika u Moskvi. Ova literatura oživljuje osobito u godinama 1887. i 1899., u vrijeme jubileja pedesetgodišnjice smrti i stogodišnjice rođenja velikoga pjesnika. Ali priznati nam je, da je ova literatura od male vrijednosti.

Književna djela o Puškinovoj religijoznosti većim dijelom nijesu ništa drugo, nego tipične seminarske misli o zadanoj temi. Crkveni govornik na dan jubileja imao je zadaću, da po mogućnosti rehabilitira od optužbe radi ateizma pisca pjesme »Gavrilijada«, koja otvoreno pogrđuje vjeru u Boga. Ili još bolje: govornik je morao dokazati, da se Puškin, kako se čini, pod kraj života popravio u vjerskom pogledu i stupio na put istine, i da ga mi radi toga ne možemo smatrati prevelikim grješnikom.

Uz ovakove predrasude književna djela ove kategorije gotovo nijesu u stanju, da pruže čitatelju zbiljski vrijedan materijal za objektivno istraživanje važnoga pitanja o Puškinovoj pobožnosti.

### VLADIMIR GIPIUS I JELENA KISLICINA

Na sreću imamo u ruskoj književnosti dva ozbiljna pokušaja, da se istinski rasvijetli ova tema. Nažalost, oni nijesu bili dosta zapaženi u Puškinovoj literaturi.

Govorim sada o skici Vladimira Gipiusa: »Puškin i kršćanstvo« (Petrograd 1915.) i o istraživanju Jelene Kislicine: »K pitanju o odnosu Puškina prema religiji« (»Puškinova zbirka za uspomenu profesora S. A. Vengerova«, Petrograd 1922).

U pitanju o Puškinovoj pobožnosti dolazi oboje do negativnih zaključaka i to posve nezavisno jedno od drugoga.

Vladimir Gipius drži da se u Puškinu nalazi značajan dio čuvstvene stihije. Kaže, da je ona čuvstvena stihija spojena sa stradanjem, bila sposobna, da iz nje nikne želja za pravim samoodricanjem. »Ova je stihija mogla željeti mrcvarenje tijela, koje je smrtno malaksalo u vatri strasti. Puškin se zaustavio na pobožnom saginjanju glave pred tjelesnom ljepotom. Ali njegovo



je tijelo teško patilo; ono se bojalo smrti. Zato se kajao, prihvatio se samoodricanja, ali nije mogao postići vjere. Dva su izlaza bila moguća za Puškina. Jedan je bio životno asketički izlaz, koji bi bio u hladnom odricanju svijeta i njegovih strasti. Drugi je bio estetski izlaz, također hladan — posmatralačko konstatiranje svijeta.

»Ali i jedno i drugo u najužoj je vezi sa nepokretnošću i neaktivnošću, koja vrlo često dovodi do bezvjerstva.

»On je volio ljude, ali ova mu je ljubav bila samo umjetnička. Stoga je ona boravila unutar zidova osjećanja, koje je također bilo nepokretno i prigušeno: ono je bilo samo umiljato, gotovo nikada nije koga optuživalo. Tako se Puškin zadržao i ostao pred vratima revolucije, a isto je tako ostao i pred vratima religije. Ovo je najznačajnije u toj tajni, koju je Puškin odnio sa sobom.«

Još kategoričnije iznosi svoje mišljenje o ovome pitanju Jelena Kislicina dovodeći u logičnu vezu svoje savjesno istraživanje.

»Puškin je primao svijet u najbolje momente svoga života s radošću i otvorenom dušom. Time je jasno pokazao svoje uvjerenje, da se u osnovi svijeta nalazi dobro i pravednost. Puškinovi osjećaji u ovim trenucima mogli bi se usporediti s onim pravoga vjernika. Ali ovdje imamo samo sličnost, a ne istovjetnost, ne »tožestvo«. U Puškinovu stvaranju nema sigurnih svjedočanstava, da bi ovi osjećaji kod njega bili povezani s jasnom svješću o blizini Gospodina Boga. U Puškina je bilo »srce materijaliste« (»mon coeur est matérialiste«), pa nema snage, da razumom riješi »vječitu zagonetku«, premda je razum možda spreman, da se opire tome. (Mon coeur est matérialiste, mais ma raison s'y refuse«). Ove riječi o Puškinu pripadaju dekabristi Pestelju. Potpunu paralelu s njima imamo u ličnom priznanju Puškinovu: »Um iščet Božestva, no serdce ne nahodit« to jest: »Razum traži Božanstvo, ali srce ga ne nalazi«.

Mislim da imamo jedan posredan, indirektan dokaz za ovo mišljenje, što ga je izrekla Jelena Kislicina. To je usrdno, revnosno nastojanje ruskoga pjesnika Vasilija A. Zukovskog, da rehabilitira svoga prijatelja Puškina upravo s religijozne strane. Ova se nastojanja odrazuju najočitije u pismima, što ih je sastavio Vasilije A. Zukovski poslije tragične smrti velikoga pjesnika. Zaista, da je Puškin bio uistinu vjernik-kršćanin, ta nastojanja Vasilija A. Žukovskog bila bi apsolutno nepotrebna i uzaludna. Međutim je Vasilij A. Žukovski htio dokazati i ruskom caru Nikoli I. i čitavom ruskom svijetu, da je Puškin umro izmiren s Gospodinom Bogom. Ako i povjerujemo riječima Vasilija A. Žukovskoga, ipak nam je konačno zaključiti, da sve do zadnjih dana svoga burnog života Puškin nije bio vjeran kršćanin.

### KOTLJAREVSKI I KODASJEVIĆ

O istom ovom pitanju Puškinove pobožnosti izrekli su svoje mišljenje pokojni ruski akademik Nestor A. Kotljarevski i Vladislav F. Kodasjević.

U svojoj knjizi »Holmy rodiny« (»Brežuljci otadžbine«, Berlin 1923), kao i u svojoj studiji »Puškin kao historijska ličnost« (»Puškin kak istoričeskaja ličnostj«, Berlin 1925.). Nestor A. Kotjarevski bez valjanih dokaza i neosnovano brani mnijenje o Puškinovoj pobožnosti, u kojoj on još vidi izraz nacionalnih crta.

»Ruski je narod« pisao je uz to Nestor A. Kotljarevski, — »uza sve svoje praznovjerje isto tako sklon religijoznosti, ali šutljiv, kako je to bio Puškin, koji je također bio praznovjeran.«

Vladislav F. Kodasjević u svojoj skici »Huljenja vjere kod Puškina« (»Koščunstva Puškina«, časopis »Sovremennyja Zapiski«, T. XIX. 1924) trudio se da umanji značenje Puškinovih ateističkih istupa u ruskoj književnosti.

Vladislav F. Kodasjević prikazuje karakter huljenja vjere u Puškinovoj lirici »kao stalno šaljiv, ali ne kao borben i ratoboran. Njihove strijele nijesu otrovne i ne ranjavaju duboko. Ona su posljedica neznanja o Gospodinu Bogu, a ne borbe s Bogom. U njima je mnogo lakomislenosti i jezičavosti, ali u njima nema mržnje na Boga.«

No isti Vladislav F. Kodasjević izrekao je strogi sud u pitanju Puškinove religijoznosti, a da toga sam nije možda ni opazio. On pristaje na to, da se u Puškinovim djelima, koja sadržavaju hule protiv vjere, nalazi parodični elemenat.

Sa religijoznoga gledišta to je zbilja najgore, što se može reći. Svaka je parodija neizbježivo identična profanaciji onoga lica ili one teme, o kojoj se piše parodija. Parodičnost uopće svjedoči, u najmanju ruku, o malom poštovanju prema onim licima ili temama, na koje se odnosi. Zaista, nije uzalud intimni Puškinov prijatelj Aleksandar N. Rajevski govorio velikome pjesniku: »Vi ne poštivate dosta religije«.

S druge strane, kada Puškin u religijoznim temama barata parodijom, to uvjerljivo svjedoči, da su religijozne teme već davno prestale biti svetinja pjesnikove duše. One su postale samo predmet neke književne eksperimentacije, u ovom slučaju — književnoga potsmijeha. Dakle na prvi mah pojavljuje se ne izraz pobožnosti, nego pravo književno zanimanje — i ništa više.

### PUŠKINOVA RELIGIJOZNOST

Kada sam pred nekoliko godina bio u Beogradu posjetio sam jednoga starog ruskog književnika. Bio je libretista i suradnik znamenitoga ruskog kompozitora Nikole A. Rimskog Korsakova.

»Evo čitam sada Sv. Pismo,« rekao mi je zamišljeno pokazujući rukom knjigu, koja je ležala pred njim.



Poznavajući njegov vjerski indiferentizam, iskreno sam se obradovao, jer sam u ovome njegovom priznanju vidio dobar i neočekivan znak duhovne promjene.

Malo je šutio, a onda nastavio: »Tražim u Sv. Pismu jedan dobar siže za novu operu.«

Ove su me riječi vrlo iznenadile. Razočarao sam se.

Zaista, ne čini li se uvredljivom ova okolnost, po kojoj su »riječi vječnoga života« unaprijed određene kao materijal za taštu pozorišnu pretstavu, za zabavu ispraznim ljudima.

Uspomena na ovaj beogradski razgovor došla mi je na pamet, kada sam u glavi prebrajao Puškinova djela, koja prikazuju razvitak biblijskih ili religijoznih motiva u njegovu pjesništvu.

»Prorok« (»Prorok«), »Pjesnj pjesnej« (»Pjesma nad pjesmama«), »Monastyrj na Kazbjekje« (»Samostan na Kazbeku«), »Iuditj« (»Judita«), »Madonna« (»Božja Majka«), »Angel« (»Anđeo«), »Otcy pustynniki«... (Oci pustinjaci«...), »K N*« (»Ka N*«), »Naprasno ja bjegu k Sionskim vysotam«... (»Uzalud trčim prema Sionskim visinama«...), »Kogda veliko je sveršalosj toržestvo«... (»Kad se svršavala velika proslava«...). — Istinski govoreći, sve su ove tvorevine Puškinova pjesničkoga genija bez onoga duha neposredne religijoznosti, kako je shvaća iskreno vjerna duša. U njima teme iz Sv. Pisma nijesu ništa drugo, nego temelj za izradbu umjetničkih likova. Nije im jedina svrha ponizno i pobožno razmišljanje.

Još je jedna okolnost veoma zanimljiva: ni jedan od Puškinovih junaka nije obdaren dubokom i istinitom pobožnošću. Kod velikoga ruskog pjesnika nećemo sresti ni muških lica, koja bi bila slična sv. Ivanu Damašćanskom ili caru Fjodoru Ivanoviću kod grofa Alekseja Tolstoja, ni ženskih lica, koja bi bila slična Lizi Kalitine kod Ivan S. Turgenjeva.

Napomenut ćemo još jednu malenkost. Puškin je savjetovao pjesniku Vasiliju A. Žukovskomu, da čita ruske »Životopise svetaca« (»Četiji Minej«). Ali ovaj je savjet imao ne pobožnu, nego posve umjetničku svrhu, jer je pjesnik preporučivao »legende o čudotvorcima u Kijevu« kao »uzor naivnosti i izmišljotina«.

Čini mi se, da je već dosta rečeno, da priznamo manjak žive i istinite vjere u Puškinovoj duši.

O tome nas uvjerava među ostalim i jedna stranica Puškinova »Putešestvija v Arzrumu« (»Putovanja u Erzerumu«). Na ovu se stranicu uzalud oslanjaju branitelji Puškinove pobožnosti.

Govori se ovdje o načinima kroćenja divljih kavkaskih čerkeza. Puškin misli da bi ovomu kroćenju mogli pomoći utjecaj raskošnosti, upotreba samovara... i propovijedanje Evanđelja.

Samo po sebi ovakovo poređivanje tih triju načina za kroćenje kavkaskih gorštaka apsolutno ne govori u korist ozbiljnoga odnosa Puškinova prema religiji.

Zatvorimo oči pred ovom okolnosti, koja je možda bila i slučajna: ali svakako ove Puškinove misli o važnosti duhovnoga misijonarenja među Čerkezima imaju smisao samo državno-kulturnoga karaktera, a nipošto karaktera čiste i prave religijoznosti. Svakako ovi nazori još nijesu dostatni, da im se auktor prizna za vjerna kršćanina.

PUŠKINOV GRIJEH

Velika je milost, što nam Gospodin Bog, za otkup naših grijeha, šalje teških muka, koje još ovdje na zemlji moramo prepatiti.

Puškinova je savjest bila opterećena jednim velikim grijehom. Bio je prinuđen da za nj zadovoljava duševnim nemirima i drugim neprilikama kroz cio svoj život. Uoči odlaska s ovoga svijeta on je platio ovaj grijeh nadčovječnim kako moralnim, tako fizičkim patnjama.

U zahvatu lakomislenosti i mladenačkoga slobodoumnog liberalizma Puškin je napisao pjesmu »Gavrilijada«. Do same revolucije u Rusiji nije se ona nizašto nalazila zbog stroge zabrane cenzure.

To je djelo genijalno i tim više sablažnjivo jer je hulilo na vjeru. U vezi sa Blagovješću ono ismijava Svetu Djevicu Mariju, sv. Josipa i arkanđela Gabrijela. Ono već nije pojava same bezreligijoznosti, nego ostvarenje težnja borbenog bezboštva.

»Gavrilijada« je napisana u duhu i stilu slobodoumnih i ciničkih francuskih pjesama XVIII. stoljeća. U isto vrijeme ona je s jedne strane puna jake pjesničke slikovitosti, a s druge strane puna demonske istančanosti volterovskoga potsmjeha.

»Gavrilijada« je u velikoj množini nekorisnih primjeraka bila rasprostranjena po čitavoj Rusiji. Svome auktoru ona je donijela slavu, koja je s moralnoga gledišta bila vrlo sumnjiva, a u isto vrijeme prouzrokovala mu je neprekidnih i žestokih uznemirenja.

Čini se, da se Puškin iza nepopravljiva grijeha osvijestio i preplašio se svoga djela, ali već je bilo kasno. Kroz cijeli svoj život on se odupirao i poricao svoje autorstvo »Gavrilijade«, ali ova ga je kobna pjesma, tvorevina njegova neopreznoga pera, proganjala kao grozna i osvetljiva sjenka.

Svaki puta, kada bi u pjesnikovu životu došlo do srećna mira i slave, odmah se u ovome ili drugom kraju Rusije pošlo u potragu za zabranjenom pjesmom. Njezini su se primjerci nalazili kod čitatelja pohlepnih do ludila, i policija, kojoj je bilo naređeno, da svuda oduzima »Gavrilijadu«, tu ih je nalazila.

Puškina su zvali na istragu: on se ponovno odupirao i poricao svoje autorstvo, pa je moralno neizrecivo trpio.



Ali bilo je još ovih kobnih pratilaca čitavoga njegova života radi punine odmazde i kazne. Najteži udarac čekao je Puškina u budućnosti i baš ovaj mu je donio nenadanu pogibiju.

Centar svetogrdnoga potsmjeha u »Gavrilijadi« bio je u ismjehivanju Presv. Bogorodice i svetosti njezina ognjišta. Puškin je u pjesničkom patosu i lakomislenosti zaboravio, da ne može sve gađati strijelom potsmjeha, a da ostane nekažnjen.

Božjom voljom ova je strijela bila okrenuta prema samome Puškinu. On je osnovao porodicu pa se ponadao da će se ovdje odmoriti od životnih oluja. Ali u isto vrijeme uzdrmaše se temelji njegove porodične sreće. Dušu mu obuzmu mučne sumnje u bračnu vjernost njegove žene. Počne vreti ljubomora i bijesna srdžba.

U ovoj oluji, koja je pretvarala duh u pepeo, potamnio je svijet Puškinova genija. Dođe mu da očaja. U teškoj tuzi i stisci Puškin je tražio ili osvetu ili smrt. Ali u zadnji čas Gospodin je Bog zadržao njegovu ruku od osvete. Iza tri dana nadljudskih patnja od rane, koju je dobio na dvoboju, Bog mu je poslao preranu i tragičnu smrt. Tako bi Puškin pozvan na nada sve pravedni sud Vječnoga Suca.

Kad objektivno i mirno stanemo uspoređivati događaje »Gavrilijade« sa biografskim faktima zadnjih dana Puškinova života, mi ćemo se prestrašiti: njegova je lična tragedija točan, gotovo matematički točan odgovor na mladenačko bezumno svetogrđe.

PUŠKINOVI DODIRI S KATOLICIZMOM

Mi nemamo dovoljno ni prava ni razloga, da govorimo o odnosu Puškina prema katolicizmu, jer već sami pojam odnosa ima u sebi nešto određeno i pozitivno. Mi možemo samo napomenuti nekakve dodirne točke velikog ruskog pjesnika sa svetom katoličkom Vjerom.

Prve od ovih točaka su povezane s dobom najranije mladosti Puškina. To su bile godine kratkotrajnog, ali pojačanog interesovanja ruskog društva za katolicizam.

Prije svega Puškin je mogao već u djetinjstvu čuti o katoličkoj vjeri od svoga dušobrižnika i katehete prote Bjelikova. On se živo zanimao za katolički vjeronauk i bio je jedan od prvih prevodilaca propovijedi glasovitog Massillona na ruski jezik.

Razgovor o katoličkim stvarima mogao se voditi u prisutnosti Puškina također u kući njegova oca. Dobro je poznato, kako je Sergije L. Puškin imao isprva namjeru, da upiše svog sina u znamenitu Petrogradsku Školu oo. Isusovaca. Očigledno je radi toga stupio u dodir s direktorom ove škole poznatim o. Nicole-om. Ali kasnije je taj plan napustio te je Puškin bio upisan u Carski Licej u Carskom Selu.

Događaj Puškinova stupanja u Licej nije rasvijetljen u svim pojedinostima. Postavit ću tim povodom jednu pretpostavku, koja se meni čini dosta vjerojatnom.

Stalni su posjetioci očinske Puškinove kuće bili francuski izbjeglice-emigranti braća grofovi de Maistre-i. Puškinov je otac bio u osobitoj prijateljskoj vezi sa Ksaverijem de Maistre-om, piscem, beletristom, pa i s Josipom de Maistre-om, katoličkim misliocem i autorom knjige »Du Pape«.

A Josip de Maistre, u vezi s osnivanjem Liceja u Carskom Selu, pisao je ruskomu caru Aleksandru I. o svojim nazorima povodom odgojne nastave u Rusiji. Lako se moglo desiti, da je nekako u to doba i pod de Maistre-ovim utjecajem bila stvorena odluka, da se Puškin upiše u Carskoselski Licej.

Ali i među zidovima ovog uzgojnog zavoda, u razgovorima između Puškinovih prijatelja, mogla su biti dotaknuta pitanja o katolicizmu i to zbog toga, što su mnogi od njih prije Liceja učili u petrogradskoj školi otaca Isusovaca.

Licejski je period Puškinova života obilježen tijesnim njegovim prijateljstvom s Petrom I. Čaadajevim. Ovaj je tada bio časnik Carskog Gardijskog Gusarskog puka, a kasnije je poznat kao jedan od najranijih pristalica i sljedbenika katolicizma u Rusiji. Epoha života u Carskom Selu nije istina još bila karakteristična za religiozne težnje Čaadajeva, ali možemo dopustiti pretpostavku, da se kod Čaadajeva već tada pojavljuju katoličke simpatije, pa je naravno Čaadajev mogao očitovati ove svoje misli u razgovorima sa svojim mladim prijateljem Puškinom.

Ali evo — završen je tečaj nauka u Carskoselskom Liceju i proletele su dvije godine burnog Petrogradskog života. Radi svojih revolucionarnih pjesama Puškin je bio poslan u progonstvo, na Jug Rusije. Skitanja, pjesme i ljubavne avanture izmjenjuju se, i Puškin dolazi u Odesu pod nadzor grofa Mihaela S. Voroncova, koji je bio glavni načelnik Novorosijske Pokrajine.

Ovdje ga čeka duboka i iskrena, ali potajna ljubav, koja će ga pratiti tijekom čitavog njegova života. To je ljubav prema ženi njegova načelnika grofici Elizabeti Ksaverjevni Voroncovoj. Rodom je Poljakinja - Branicka, a po vjeri katolikinja. Pojedinosti su ovoga Puškinova ličnoga romana sakrivene radoznalom ispitivanju istraživalaca. Mi znademo, da je među njima bila velika i živahna korespondencija, ali su je brižljivo ništili. Svakako se mogu dopustiti i potajni sastanci i srdačni, iskreni razgovori. Potpuno je moguća pretpostavka, da su se pri tom dodirnuli, među ostalim i katoličkih stvari.

Ovi su »utisci života« — ili »vpečatljenja bytija«, kako je volio govoriti sam Puškin — mogli u neku mjeru pripremiti zgodan duhovni teren za jednu malo poznatu Puškinovu književnu



simpatiju. Ova je simpatija bila čvrsto vezana s katolicizmom. Ona se pojavljuje dosta jako i u ličnim bilješkama, i među rado čitanim knjigama.

Govorim o zanimanju Puškina za njegova starijeg savremenika francuskog mističkog mislioca Pierre-a Simon-a Ballanche-a (1776—1847).

PUŠKIN I BALLANCHE

U svojoj kapitalnoj »Povijesti Crkve« ugledni katolički istraživalac Fernand Mourret dao je mjesta i Ballanche-u.

On ga je karakterizirao kao originalnog pisca, koji je sjedinjivao uspjehe katoličke pravovjernosti s rezultatima socijalizma. Karakteristično je bilo za Ballanche-a — uz njegovu vjernost katoličkoj zastavi — primanje rezultata velike francuske revolucije. U njoj je on smatrao progresivno ostvarenje kršćanskih ideala, koji su bili utjelovljeni u socijalnom poredku njegova doba.

Za Ballanche-a je bilo zajedno s time samo kršćanstvo jedinstveni temelj evropske civilizacije. Njegova su djela prožeta ovim uvjerenjem i ona su bila genetički blizu mnogobrojnim socijalnim iluzijama, što su bile svojstvene mnogim katoličkim misliocima prve polovice 19-og stoljeća.*

Tragovi Puškinova zanimanja za Ballanche-a nijesu doduše mnogobrojni, ali su dosta karakteristični.

Dakle u svojem članku »Mišljenje M. E. Lobanova o duhu književnosti kako strane, tako i domaće« Puškin je napomenuo, da se francuski narod s pravom sada ponosi Chateaubriand-om i Ballanche-om. Zatim, među Puškinovim člancima što ih je otkrio ruski istoričar književnosti Nikolaj I. Lerner nalazi se jedna skica »Francuska Akademija«. U ovoj je skici Puškin pisao slijedeće povodom doláska u Francusku Akademiju Dupaty-a na mjesto Lainé-a, koji je tada umro: »Fracuska je Akademija na mjesto Lainé-a, koji je umro, izabrala Dupaty-a, mimo druge kandidate, i to — Ballanche-a, Viktora Hugot i Molé. Akademija je imala za to, vjerojatno, nekakvih uzroka, što su njoj poznati. Ali mi ne znademo, ko je taj gospodin Dupaty.«

U ovim Puškinovim riječima odjekuje čini se, kao nekakva uvreda za Ballanche-a, koji je nepravedno zapostavljen. Očigledno je, da je njegovo značenje u 1836. godini, kad je bila pisana ova skica, bilo već za Puškina potpuno jasno.

Mi možemo naići na tragove interesovanja Puškina prema Ballanche-u još u njegovoj biblioteci, koja je sačuvana do naših dana. Tako, u broju njezinih knjiga imademo cjelokupna Ballan-

* Fernand Mourret, Histoire Générale de l'Eglise. Volume VIII. L' Eglise Contemporaine. Paris. 1922. Edition Bloud et Gay Pp. 28-29.

che-ova djela, i to na francuskom jeziku (Oeuvres de M. Ballanche de l'Académie de Lyon, Paris 1830. Vol. I—V). Osim ovoga izdanja bila je kod Puškina još jedna druga Ballanche-va knjiga, koja nije umetnuta u njegova cjelokupna djela. To je: »Vision de Hebal, Chef d'un Clan Ecossais. Episode tiré de la Ville des Expiations« (Paris 1831).

Puškin se živo interesirao za Ballanche-a: o tome uvjerljivo svjedoče tragovi njegova čitanja u knjigama Saint Beuve-a i Thery-a. Tako u djelu: »Critiques et portraits litteraires, par C. A. Saint Beuve« (Paris 1836), sudeći po Puškinovim bilješkama, osobitu su pjesnikovu pažnju privukle one stranice trećeg sveska, na kojima je članak o Ballanche-u. Istu pojavu možemo promatrati u knjizi »De l'ésprit et de la critique litteraires chez les peuples anciens et modernes par A. F. Thery« (Paris 1832). Ovdje je Puškin ponovo svratio pažnju na ona mjesta, što su govorila o Ballanche-u.

Ali bez obzira na ovo živahno zanimanje Puškinovo za Ballanche-a, bilo bi neoprezno, kada bismo govorili o nekakvim književnim pozajmicama velikog ruskog pjesnika kod francuskog pisca. Puškin je već odavno poznavao Ballanche-a po čuvenju, ali je upoznao neposredno njegova djela samo pri kraju svog života.

Tu nema ni govora o Puškinovu ugledavanju, ali ovdje se osjeća neka duhovna blizina Puškina sa Ballanche-om.

Red je da ovdje iznesemo jednu stranu nauke Ballanche-a, koja je bila osobito bliska Puškinovoj duši.

Pogledi Ballanche-a na praroditeljski grijeh imaju vezu s odgovarajućim dijelom filozofske nauke Saint Martaine-a. Naš zemaljski život — tako uči Ballanche — nije ništa drugo, nego put otkupljenja. Patnje čovječanstva samo dokazuju i potvrđuju njegove grijehe. Velika je nebeska pravičnost u tome, što je Gospodin Bog navalio na grješnog čovjeka teški teret zemaljskih patnja.

S gledišta borbe protiv grijeha život je čovjeka analogičan životu čovječanstva: oba moraju proći tri stupnja: kušnje, ispaštanja i oslobođenja. Takva je i sudbina pojedinih krajeva i naroda.

Na takav je način, po mišljenju Ballanche-a, Francuska preživjela doba kušnje, kad su bili počinjani veliki zločini, što su pratili francusku revoluciju. U vrijeme Ballanche-a Francuska je već nosila teški teret ispaštanja u vidu i formi grižnje društvene savjesti. Ova je okolnost davala Ballanche-u povoda, da predvidi nad Francuskom zoru oslobođenja. Ova je zora, prema uvjerenju Ballanche-a, morala osvanuti nad njegovom otadžbinom u najbliže vrijeme.



Ovi pogledi Ballanche-a nijesu mogli biti nepristupačni Puškinu. To se vidi po tome, što je veliki ruski pjesnik u svojem umjetničkom stvaranju posvetio mnogo stranica poblemima ispaštanja počinjenih zločina preko teške grižnje savjesti, koja se probudila. Takve su tragedije »Boris Godunov«, »Mozart i Saljeri«, »Rusalka« (»Vila«) i roman »Jevgenij Onjegin«.

»La morale est dans la nature des choses.« Ove su riječi francuske književnice gospođe Necker postavljene u svoje vrijeme sa strane Puškina, kao epigraf za četvrto poglavlje romana »Jevgenij Onjegin«. Govoreći pravo ove su riječi bile »credo« velikog ruskog pjesnika u toku čitavog njegova života. Možda se je on radi toga osjećao teško krivim i opterećnim svojim mladenačkim zločinom — kobnom tvorevinom svetogrdne »Gavrilijade«.

Po ovom svom moralnom fatalizmu Puškin je postao duhovno srodan sa svojim francuskim suvremenikom misliocem Ballanche-om.

## KATOLICIZAM U PUŠKINOVU STARALAČKOM RADU

Katolička okolina Puškinova i njegovo živo interesovanje za Ballanche-a, čini se, da je moglo pripremiti zgodan teren, za — ako ne baš takav odnos prema katolicizmu, da bi se u svemu potpuno jednako osjećao — to svakako za još uvijek objektivni odnos prema svetoj katoličkoj vjeri. Ali, na žalost, u stvari to se nije dogodilo. Puškin je bio i živio u vlasti negativnih i znatno pristranih pogleda na katolicizam. Ovi su pogledi bili svojstveni njegovim suvremenicima za vrijeme vladanja ruskog cara Nikole I., pa osobito u tadašnjim gospodujućim redovima.

Puškin je dva puta došao u dodir s katolicizmom u svojim umjetničkim djelima: to je bilo u njegovoj tragediji »Boris Godunov« i njegovoj pjesmi »Poltava«.

U prvom nam je djelu — naime u sceni razgovora Dimitrija Samozvanca i katoličkog svećenika Černikovskog, koja se odigrala u Krakovu, u kući Višnjeveckoga, Puškin prikazao namjeru Dimitrija Samozvanca, da uvede u Rusiji katolicizam poslije svoga stupanja na moskovski prijesto. Evo kako je izložena ova scena kod Puškina:

S a m o z v a n e c :

»Njet, moj otec, ne budjet zatrudnenja;  
Ja znaju duh naroda mojego;  
V njem nabožnostj ne znajet istuplenja:  
Jemu svjašćen primjer carja jego.  
V segda, k tomu ž, terpimostj ravnodušna.  
Ručajusj ja, čto prežde dvuh godov  
Vesj moj narod, vsja sjevernaja cerkovj  
Priznajut vlastj namjestnika Petra.«

Pater:

»Vspomošćestvuj tebje svjatoj Ignatij,
Kogda pridrit inyja vremena.
A meždu tjem nebeskoj blagodati
Taji v dušje, carević, sjemena.
Pristvorstvovatj pred oglašennym svjetom
Nam inogda duhovnyj dolg velit;
Tvoji slova, djejanja sudjat ljudi,
Namjerenja jedinyj vidit Bog.«

Samozvanec:

»Aminj...«

To jest:

Samozvanac: »Ne, moj oče, neće bit poteškoća: ja znam duh mojega naroda. U njemu pobožnost nije spojena sa zanesenjaštvom i za njega je primjer njegova cara svet. Uz to je svagda tolerancija ravnodušna. Jamčim, da će prije dvije godine čitav moj narod i čitava sjeverna crkva priznati vlast Petrova namjesnika.«

Pater: »Neka Tebi pomogne sveti Ignacije, kada dođu druga vremena. Ali međutim moraš sakriti, careviću, u svojoj duši sjeme nebeske blagodati. Pokatkad smo dužni pritajivati pred oglašenim svijetom. Tvoje riječi i djela prosuđuju ljudi, ali Tvoju namjeru vidi jedini Bog.«

Samozvanac: »Amen.«

U drugom djelu, u pjesmi »Poltava« Puškin slijedećim riječima opisuje zavjeru hetmana Mazepe protiv ruskog cara Petra Velikog, uz sudjelovanje katoličkog svećenika oca Zalenskog:

»Grozy ne čuja meždu tjem,
Neužasajemyj ničjem,
Mazepa kozńi prodolžaet.
S nim polnomošćnyj Jezuit
Mjatež narodnyj učreždajet
I šakrij tron jemu sulit.
Vo tjmje nočnoj oni, kat vory,
Vedut svoji peregovory,
Izmjenu cjenjat mež soboj...«

To jest:

»Međutim, ne očekivajući oluje nad sobom i ne predajući ni pred čime, Mazepa produžuje svoje intrige. Zajedno s njim opunomoćeni Isusovac organizira narodnu pobunu, obećavajući njemu klimav prijesto. U noćnoj tami oni, kao lopovi dogovaraju se među sobom, prosuđujući mogućnost uspjeha.«

Oba su ova odlomka Puškinovih djela veoma karakteristična: veliki ruski pjesnik slika predstavnika katoličkog klera, kao predstavnika lukavih licemjeraca, koji organiziraju podvale, naučavajući sakrivati svoje misli i koji su skloni na političke zavjere. Genij velikog ruskog pjesnika nije se mogao oteti trafaretnim negativnim pojmovima o katoličkim svećenicima, što su bili nametnuti pravoslavlju od strane protestantizma. Uz to je karakteristično i to, što se Puškin zbog uobičajene pristranosti osobito oruža protiv Isusovaca.



Interesantno je još da se usput spomene jedna Puškinova grješka pri navođenju imena svetog Ignacija Lojolskog. Ja naime sumnjam, bi li u doba vladanja ruskog cara Borisa Godunova (1552—1605), kakav katolički svećenik mogao zazivati ime svetog Ignacija Lojolskog, kao sveca, radi ove jednostavne okolnosti, što je sveti Ignacije bio kanoniziran od sv. katoličke Crkve mnogo kasnije, t. j. u 1622. godini.

Očigledno ova okolnost nije bila poznata Puškinu.

ZAKLJUČAK

Gdje se kriju opći uzroci negativnog odnosa Puškinova prema katolicizmu, jer kako smo već vidjeli, veliki ruski pjesnik nije se mogao oteti lažnim nazorima u ovom pogledu, koji su mu bili nametnuti sa strane njegovih suvremenika.

Mislim, da je uzrok ove pojave kod Puškina bio prije svega u njegovoj bezreligioznosti. Tu je njegovu bezreligioznost gojila s jedne strane racionalna filozofija 18-og stoljeća, s druge strane njemu suvremena epikurejska književnost i, napokon, s treće strane politički liberalizam, koji je bio baština tada nedavno preživljene revolucionarne epohe.

Ovi su utjecaji bili tako snažni, da ih nije mogao spriječiti čak ni tadašnji romantizam, koji se je s velikim poštovanjem vladao prema katoličkoj vjeri. Sve je ovo imalo mjesta bez obzira na ideološku vjernost Puškina romantičkoj zastavi.

Nijesu mogli zapriječiti ovih negativnih utjecaja niti lični utjecaji: u ovom je pogledu bio nemočan čak i veliki prijatelj Puškina Petar Čaadajev, taj ugledni pobornik katolicizma u surovo doba cara Nikole I.

Utjecaji su protestantizma bili veoma snažni u ruskom pravoslavlju još od doba cara Petra Velikog: naime, oni su odbili ruski narod od katoličke vjere. U tome bi nam mogao biti kao poučni primjer, jedan drugi prijatelj Puškinov — i to Aleksandar Turgenjev, glavni načelnik Otsjeka Inostranih Vjeroispovjesti — on je bio sav u protestantskim simpatijama, kako to svjedoči njegova obilna korespondencija s njegovim bratom poznatim ruskim dekabristom Nikolom Turgenjevom.*

Može se dopustiti, da je svojim negativnim vladanjem prema katolicizmu Aleksandar Turgenjev utjecao na Puškina.

* Pismo A. J. Turgenjeva N. J. Turgenjevu. Leipzig 1870.

Tako je katolicizam ostao nepristupačan srcu velikog ruskog pjesnika. Ali često se događa, da ono, što je nepristupačno i čak odbija od sebe — tamo — u sakrivenim dubinama duše — izaziva nekakvo instinktivno poštovanje. Možda je tako bilo kod Puškina, i možda u tom leži uzrok njegova, tako jako izraženog, zanimanja za Ballanche-a.

Možda Puškin nije vidio, ali je ipak podsvijesno osjećao mnogo velikih duhovnih vrednota u katolicizmu — i to živu vjeru, gorljivost, požrtvovnu spremnost na pokoru, pa osobito onu radost duševnog mira, koja je bila njemu nepristupačna. Okusiti ove sreće nije bilo dano velikomu Puškinu.

I ostao je genijalni ruski pjesnik robom slobodoumnog i književnog bezvjerstva u njegovoj težnji prema ateističkim negacijama. I ostao je veliki Puškin kao zarobljenik religioznih predrasuda protiv katolicizma, koje mu je ucijepila borbena i ratoborba Pravoslavna Crkva, koja uzalud polemizira sa neoborivom i neprevarljivom Kristovom Crkvom, Katoličkom Crkvom.

*Sergije V. Stein, profesor.*



# Raširenost pobačaja i njeni uzroci

**Prilog k problemu depopulacije**

Jedna od glavnih pojava, koje prate a i uzrokuju opadanje nataliteta kod jednog naroda, je raširenost prakse pobačaja. Pobačajem se uništavaju već začeti, već dolazeći novi članovi narodne zajednice. Kako se pobačajem ubija pojedinačno ljudsko biće, tako se raširenošću pobačaja uništava narod. Može se kod toga govoriti u izvjesnom smislu o samoubojstvu naroda. Stare generacije umiru, a nove se prorijeđuju i dolaze u manjem broju, nego to odgovara naravnom razvoju, a i odnosu prema drugim narodima. Narav je svoje dala, ali ljudi svojim zahvatom u njen tok sprečavaju njen učinak, uništavaju ono, što je ona stvorila za obnovu i povećanje članstva naroda. To strašno i protuprirodno zlo ubijati svoje dijete, novog čovjeka, uništavati nove narodne snage nalazimo kroz historiju kod pojedinih naroda manje ili više rašireno.

POBAČAJ KOD STARIH KLASIČNIH I KOD POGANSKIH NARODA

Pogledajmo kako je bilo s praksom pobačaja kod starih Grka i Rimljana, kojih nam je povijest i kultura poznata. Do prakse pobačaja dolazi kod njih tek onda, kad su se popeli dosta visoko u civilizaciji i bogatstvu. To je bilo u Rimu u vijeku Cezara a u Grčkoj nešto ranije. U starije doba poznat je kod njih t. zv. infanticid, ubijanje rođene djece, ali u daleko manjoj mjeri, nego se kasnije vršio pobačaj. Za izvršivanje pobačaja poznavalo se kod Grka i Rimljana cio niz postupaka i medikamenata. I glasoviti Hipokrat vršio je pobačaje. Praksa pobačaja zauzimala je s vremenom sve šire dimenzije, i za carstva došla je u Rimu do kulminacije. Pobačaj se tada vršio bez ograničenja i bez srama u svim klasama do carskog dvora. Hipokrat nije nikad odvraćao žene od upotrebe abortivnog sredstva radi moralnog obzira, nego jedino zbog zdravstvene pogibelji. O pobačaju se govorilo u kazalištu kao o običnoj društvenoj stvari. Ta pojava bila je usko povezana sa poznatom velikom razvratnošću tadašnjih Grka i Rimljana, a i sa silnim opadanjem poroda. To je bio uzrok izumiranja tih naroda. Kad se ta pogibelj opazila, izdano je par zakona, koji su imali stati tomu na kraj. Ti zakoni kao lex Cincia, a naročito kao lex Julia i lex Papia Poppaca imali su zadaću

da saniraju moral i porodične odnose, i tako dignu natalitet. Pod udar tih zakona osobito pod lex Julia spadalo je i izvršivanje pobačaja. Kazne su bile u tom pravcu dosta stroge, te je jedan od najstrožih zakona glasio ovako: »Ko uzme abortivni napitak, makar bez nakane da izvrši pobačaj, jer čini zao primjer, bit će, ako je siromašan, poslan u rudnike, a ako je bogat bit će zatočen na otok i uzet će mu se dio imanja. Ako majka ili dijete umre kaznit će se najvećom kaznom.«[1] Neženje i ljudi bez potomstva nisu mogli biti nasljednici, nego je ono, što bi oni imali naslijediti išlo državi. Kažu da je toga bilo toliko da se država obogatila. Obiteljima pak sa više djece zakoni su davali velike pogodnosti. Ove mjere poganske države, za koju se ne može reći da je to činila iz kakvog moralnog osjećaja ili obzira, dokazuju da je zlo bilo vrlo rašireno, i da je ugrožavalo opstanak rimskog naroda. Ali te mjere došle su tek onda, kad se ta pojava pobačaja bila previše ukorijenila, i ostale su bezuspješne. Štaviše, nije se moglo po njima postupati, jer je provođenje zakona bila stvar odveć odiozna, a uopće ih je malo bilo, koji ne bi potpali pod taj zakon. Sistematski se je zakon izigravao, te su ga konačno morali ublažiti. U Grčkoj je pobačaj, kako se općenito prakticirao, zakonodavstvo dopuštalo, a učenjaci su ga opravdavali i s moralne strane. I ova pojava bez sumnje je mnogo pridonijela nutarnjem slabljenju Rima i Grčke, a uslijed ove nutarnje slabosti su pali pred najezdom t. zv. barbarskih naroda. Iako su Grci i Rimljani zadržali političku i kulturnu premoć, to su barbari dosta tiho ispunili njihove zemlje i opustošene domove. Visoki moral mladog kršćanstva, i moralno-fiziološka snaga mladih naroda potisnula je praksu pobačaja, te vidimo da je u srednjem vijeku pobačaj rijetka pojava, a što je najglavnije vidimo to, da se pobačaj smatra velikim zločinom. Tako je ostalo u glavnom do našeg doba, kad se opet širi to zlo po Evropi, a u mnogim državama zauzelo je već užasne dimenzije.

Kod današnjih poganskih naroda, kako i kod nekih historijskih, u koliko uopće uništavaju svoj porod, to prevladava tako zvani infanticid ili ubijanje već rođene djece. Kod nekih se ubija samo nakaženu i slabu djecu, drugdje uz ovakovu i žensku, drugdje opet uopće nepoželjnu. Pobačaj je rijetka pojava, tek pod uplivom civiliziranih evropskih naroda se širi, a isto tako upotreba antikonceptičkih sredstava. Narodi sa primarnim kulturama vrlo rijetko ubijaju djecu. Ta je pojava vezana uz neku degeneraciju i javlja se mnogo kod naroda sekundarne i terciarne kulture u pravoj okrutnosti.

Kod kršćanskih naroda koji čuvaju patrijarhalnu moralnu stegu i koji žive uzornim vjerskim životom na pr. Irci, javlja se pobačaj rijetko, i smatra se odvratnim zločinom.

---

[1] Dictionnaire de Théologie Catholique, Paris 1923. Tom. I., dio II. Avortement col. 2646.





Obzirom na pobačaj sliči naše moderno društvo na staro rimsko i grčko pogansko društvo. Pod različitim izlikama, više ili manje ozbiljnim nastoje i današnje majke da se otresu djeteta, koje nose u svojoj utrobi. Pomažu ih u tom često liječnici i primalje t. j. osobe javnog povjerenja. Zgodno kaže Dr. Tardieu: »Zločin pobačaja sačinjava pravu industriju. To je tako poznata istina, pa se javno označuju kuće, gdje su žene sigurne da će naći kobnu sukrivnju koju traže; te kuće su poznate do u inozemstvo.«[2] Ovo u glavnom vrijedi za Francusku, ali pokazuje općenito dokle se došlo u tom pogledu. Ovakovom širenju pobačaja u glavnom je krivo opadanje religioznosti i velika propaganda neomaltuzijanizma, osobito u zemljama zapadne Evrope. — Od evropskih zemalja najviše je raširena upotreba pobačaja u Francuskoj. O raširenosti pobačaja u Francuskoj donosim neke konstatacije iz knjige Paul Bureau-a, profesora na l'Ecole des Hautes Etude Sociales: »L'Indiscipline des Moeurs«. Tako on kaže: »Zadnjih desetljeća toliko se aklimatizirala ideja pobačaja, da u duhovima ne izaziva više odbojnosti; sigurno je da je pobačaj postao u današnjoj Francuskoj jedna socijalna činjenica, koja je po svojoj velikoj množini podignuta do ranga jedne institucije u koje službi živi i radi brojni personal dobro plaćen i moćno organiziran.«[3] U istom djelu kaže auktor da pobačaj nije smatran od javnog mnijenja zločinom, pače i pošteni ljudi o njem govore bez odvratnosti. Ta pojava se prima od godine do godine sa sve većom rezignacijom. Pobačaj postaje običajem. Ne vodi se računa o sačuvanju rase, otkad, kako kaže M. Berthélemy, pobačaj ne predstavlja pogibelj za život i kad ga se pravi, kao da se vadi zub; posao brzo gotov, nema rizika, a postupak je poznat u svim klasama naroda.[4] Liječnici i primalje prave si iz toga zaradu. Lyonski profesor Lacassagne u djelu »Précis de médicine légale« procjenjuje, da se oko 500 hiljada pobačaja izvrši godišnje u Francuskoj, što znači jednu trećinu rođenja.[5] Dr. Robert Monin drži da se izazove oko 100 hiljada pobačaja u Parizu i okolici na godinu.[6] Sam pak Paul Bureau, iz čije knjige ove podatke vadim, određuje broj pobačaja godišnje u Francuskoj na 275 do 325 hiljada.[7] Ova velika raširenost pobačaja, uz mnogu upotrebu antikonceptičkih sredstava, koja nisu, prema proricanju neomaltuzijanaca, uspjela uklonit pobačaj, glavni su uzrok nenormalnog pada nataliteta u Francuskoj. Ima i zakon proti pobačaja, ali mu je primjena gotovo nikakva.

---

[2] Dictionaire de Théologie Catholique Tom. avortement. Paris 1923.
[3] Paul Bureau: L' Indiscipline des Moeurs, Paris 1927. pag. 28.
[4] ibd.
[5]—[6] ibd. pag. 31.
[7] ibd. pag. 32.

U Njemačkoj po tvrđenju Dr. Nipea izvrši se do 500 hiljada pobačaja godišnje, od kojih 5 do 6 hiljada svrši smrću majke.[8] Vlastima ne uspijeva da po zakonu kazne nego tek mali dio krivaca, pa ni profesionalnih pobacivača. Natalitet je jako pao, od 30 % prije rata sad iznosi ispod 20 %. Uzrok tomu je opet pobačaj i sprečavanje začeća.

U Engleskoj, toj domovini Maltusa i neomaltuzijanaca te Birth-controla, prilike su u pogledu pobačaja slične ovima u Njemačkoj i Francuskoj. Natalitet je pao u Engleskoj iza rata za 10 ‰ t. j. prije rata kretao se oko 30 poroda na hiljadu stanovnika, a poslije rata ide do 17 poroda na hiljadu stanovnika.

U Rusiji je pobačaj zakonski dopušten, i obavljaju ga državne bolnice, ali ipak nije proporcionalno toliko raširen kao u drugim nekim evropskim zemljama, radi još dosta čvrste moralne stege širih slojeva naroda. Kod narodnih manjina SSSR pobačaj je rijetka stvar. Ipak prema nekima gubi Rusija zbog pobačaja oko 1,290.000 duša na godinu.[9] Natalitet u SSSR još uvijek je oko 40 %.

Naveo sam samo najveće države Evrope i to je dosta da se dobije približna slika o raširenosti pobačaja, dalje nabrajanje bi me predaleko odvelo. Može se reći da je u svim ostalim civiliziranim državama poznata praksa pobačaja u manjoj ili većoj mjeri.

## PRAKSA POBAČAJA KOD NAS I OKO NAS

Premda smo poljodjelska zemlja i civilizacija u svom lošem smislu nije doprla u najšire slojeve naroda, ipak je to zlo zahvatilo dosta velike razmjere. Što je najgore, rašireno je jako baš kod seljaštva u nekim krajevima, kao što su Srbija i Slavonija. Prema Dr. Vladimiru Bazali je u nekim našim krajevima pobačaj već davno poznat, kao u Srbiji, Bosni i Slavoniji, a imao bi biti baština od Turaka.[10] Premda koran zabranjuje pobačaj, i kod mnogih muslimanskih naroda je to rijetka pojava, ipak je postojao zakon na sultanovom dvoru u Carigradu, po kojem su sve žene sultanovog harema — osim sultanije — morale začeti plod pobaciti ili iza poroda ubiti. Taj posao vršile su neke vrste primalje zvane krvave primalje. Iz sultanovog harema prešao je taj običaj u druge hareme širom carstva, pa i u naše krajeve, a iz harema u šire narodne slojeve. Tako je tim zlom zaražen onaj dio naših krajeva, koji je bio pod vlašću turskom. Danas se pobačaj provodi negdje sa više, drugdje

[8] Dr Dinko Tomašić: Kriminalni pobačaj sa gledišta sociologije i kriminalne politike. Zagreb 1930. pag. 66.

[9] Dr A. B.: Ruska iskustva o splavljanju »Čas« 1923/33 broj IX—X. — U pojedinim središtima i njihovoj okolini pobačaj je zauzeo takav opseg, da je zastrašio same ruske vlastodršce. U RSFSR-u bilo je u 1934. prema statistikama pučkog komesarijata u gradovima prema 573.593 rođenja — 374.935 pobačaja; u selima prema 242.979 rođenja — 324.194 pobačaja; u Moskvi 70.000 rođenja prema 155.000 pobačaja. Por Stj. T. Poglajen D. I., Komunizam i obitelj u »Životu«, br. 2. 1938., str. 99—102.

[10] Dr Vladimir Bazala: O nadriliječništvu »Liječnički Vjesnik« Zagreb 1933. Januar.



sa manje uspjeha, sa više ili manje nesreće. U Slavoniji se ta operacija vrši vrlo spretno. Tu je prešlo u običaj, da mlada dobije u miraz t. zv. katerer i bude od iskusnih snaša upućena u tehniku izazivanja pobačaja s njim, te to vrši više puta u životu. U svrhu pobačaja upotrebljava se službeni alat primalja, ubadanje maternice različitim predmetima kao gušćim perom, vretenom, već spomenutim katererom, zadnji najviše. Često se desi da koja žena zatjera, koji od spomenutih i sličnih predmeta previše ili krivo u uterus, te nastane jako krvarenje i veće ozljede, a to je vezano sa smrtnom opasnošću te mnoga i zaglavi.[11] Mnogo se za izazivanje pobačaja upotrebljava različito korijenje, koje žene dobro poznaju, osobito one, koje se tim bave. U Slavoniji takove zovu »babe paklenjače«, a u Srbiji »vešte«, upotrebljavaju na pr. korijen od peršuna, mrkve, vodenog ljiljana, a osobito bijelog sljeza. Korijen sljeza se prodaje u Slavoniji po 10 do 20 dinara. To korijenje meću, neke uz stanovitu apepsu, na mjesto odakle može da probudi trudove. Uzimaju se i abortivni napitci, kao odvarci od bršljanovog i lovorovog lišća, od plodova bunike, klinčeca, peršina. — Šafran i sabina kukurijek se također u tu svrhu upotrebljava. U nekim krajevima, kao i po gradovima uzimaju se kemička sredstva, što se kupuju u apotekama, kao pillulae Aloes i slično. Uz to se prakticira i trljanje trbuha, gnječenje istog, dizanje teških tereta i t. d. Ovi otrovi koji se upotrebljavaju za abortus često pribave ženi teško oboljenje, pa i smrt. Sada je, kako navodi Dr. Vl. Bazala, pobačaj kod nas tako česta pojava, da se mora naći što prije načina, kako da se to zlo spriječi.[12] — Brojčanih podataka nema za potvrdu toga, a i nemoguće ih je skupiti, jer se to taji. Po Dr. Dinku Tomašiću u Srbiji oko 70 % udatih žena čini pobačaj.[13] Tu pobačaj prelazi u narodni običaj, te tako »vešte« vrše javno svoj zanat, a neke su nadaleko poznate zbog vještine u tom poslu. U Dalmaciji treba, što se tiče pobačaja, dijeliti zagorske krajeve, gdje je pojava pobačaja česta i primorje, gdje je pobačaj vrlo rijetka stvar, osim okolice Zadra i Knina, gdje se uz pobačaj prakticira i upotreba antikonceptičkih sredstava. Narod u Dalmaciji, osobito u južnijim krajevima smatra pobačaj najvećim grijehom. U Sloveniji se tek u zadnje vrijeme nailazi na pobačaje u većoj mjeri, ali ipak prema ostalim nekim našim krajevima u dosta maloj. Tamo se u velikom dijelu slučajeva pobačaja radi o vanbračnom začeću! U glavnom se to događa oko industrijskih mjesta, pa u Krškom srezu i Prekomurju. Više nego pobačaj, koji se većinom izaziva kemičkim sredstvima, a vrše ga nadriliječnici i babice, upotrebljavaju se u Sloveniji antikonceptična sredstva. U Hrvatskoj pobačaj se prakticira po grado-

[11] Dr Dinko Tomašić: Kriminalni pobačaj str. 70.

[12] Dr Vl. Bazala ibd.

[13] Dr. Dinko Tomašić, Kriminalni pobačaj, str. 70.

vima i u bivšoj vojnoj Krajini, okolici Bjelovara, osobito među pravoslavnima. U Zagorju manje se dešava pobačaj. Slavonija je razglašena zbog vršenja pobačaja možda i previše, kao da u njoj vlada tako reći epidemija pobačaja. I drugi naši krajevi, koji nisu izričito spomenuti, nijesu bez toga zla u većoj ili manjoj mjeri.[14]

### UZROCI POBAČAJA

Vidjeli smo, kako je pobačaj, to ubijanje ljudi, uništavanje novih snaga čovječanstva jako raširen. Vidjeli smo koliki milijuni nevinih žrtava plaćaju glavom ovu pošast. Štetu trpe obitelji, narod a i ekonomija. Tu zatajuje jedan od najglavnijih instikata čovječji, onaj za održanjem rase, najplemenitija težnja naravi biti majkom; gazi se najnježnija ljubav roditelja prema djeci; iako je to duboko usađeno u narav. Svatko se pita, kako je to moguće, zašto se to čini?

Navode obično tri vrste poticaja na pobačaj i to: socijalno ekonomske, psihičke i biološke. Kod toga se ne slažu, kojoj bi se vrsti od tih dalo primarnu ulogu. Jedni daju primarnu ulogu socijalno-ekonomskim prilikama, drugi psihičkom raspoloženju, a treći šta više kažu, da je pozadina i uzrok ove pojave biološka degeneracija.

Oni sociolozi, koji promatraju sve pojave u životu sa čisto materijalističkog gledišta, a još više oni, koji su pristaše t. zv. historijskog materijalizma, insistiraju na tom, da je raširenost pobačaja tek odraz nesređenih ekonomsko-socijalnih odnosa. Kažu: djecu treba odhraniti i negdje poslije namjestiti, a to nemože sirota žena, koja služi i jedva sebe uzdržava, a niti, ili uz najveće žrtve, siromašna obitelj sa već nekoliko djece. Da ne metne sebe a i dijete na muke, počinja pobačaj. Sa socijalne strane ističe se: djevojka vanbračno zanese, ako rodi eto sramote, odbace je roditelji i rođaci, a susjedi joj se rugaju. Ona nema više izgleda na udaju, i tako se sa teretom djeteta, koje i samo nosi žig sramote, kod nas je to »fačok«, muči kroz život. Ona postane degradirana u društvu — propala. Još teže je onoj, koja začne radi nasilja. Pobačaj je tu kažu sretan i jedini izlaz. Takove iza poroda gube službu, i teško je opet nalaze. Za siromake je dijete, osobito njih više teret, osobito u današnje doba nesređenih ekonomskih prilika. A i srednje imućni se boje djece, jer neznaju da li će moći djecu opskrbiti za budućnost prema njihovu staležu. Teško trpi trgovac ili intelektualac da mu sin i kći budu obrtnici i radnici, a za škole i miraz treba mnogo novaca. Bogatiji se boje i za svoj standar života, koji zbog mnogo djece pada. K ovomu treba dodati i onu teoriju — mnogo propagiranu — neomaltuzijanizma o disproporciji u množenju ljudi i dobara

[14] ibd. pag. 70—75.



potrebnih za život ljudi, i bojazan e se nebi toliko namnožilo ljudi, da ne bi imali od čega živjeti, te zato treba sprečavati začeće i porod, a ne kako bi to Maltus htio, »protuprirodno«, živjeti u coelibatu i kasno se ženiti. U bojazni pred prenapučenosti kažu da ima neomaltuzijanizam svoj uspjeh i potom velik utjecaj na raširenost pobačaja. — Ovi ekonomsko socijalni momenti imaju bez sumnje dosta velik utjecaj na pojavu pobačaja, ali nipošto prvotni i glavni, osobito ne u ovako velikoj mjeri, nego su tek povod iza nekog drugog temeljnog uzroka. To vidimo iz analize pojave pobačaja. Zašto se kod starih naroda i današnjih primitivnih u prvoj fazi razvitka, te kod kršćanskih sa manjom rafiniranošću materijalne civilizacije i sa čvršćim moralom, premda baš kod tih naroda žene snose najveće terete i imaju najmanju njegu, a ekonomske prilike su slabe, nema pobačaja? Za kmetstva znali su kmetovi, da će im djeca biti siromasi, sluge, a ipak je nisu ubijali da tom izbjegnu. Bilo je, i ima i kod ovih naroda nezakonitih začeća, reakcija je okolice veća pa ipak se ne pobacuje. Westermareck stoji na stanovištu, da čedomorstvo i pobačaj nastaje u kasnijim stepenima razvoja naroda, te dok se prije ubija samo nakaznu djecu, to se kasnije prelazi na ubijanje zdrave. Dovoljne su tek slučajne prilike da se ubije dijete. Iza toga slijedi praksa pobačaja. Čudno zašto baš kad se digne civilizacija naroda. Kad je lakše djecu rađati, odgajati i naći zvanje, da se ne želi djece. Zašto se pobačaj širi u Rusiji, gdje navodno sada nema predrasuda o sramoti vanbračnog začeća, gdje se sva djeca jednako cijene, gdje bi se imala država brinuti za zaposlenje i odgoj sve djece? Zašto namještenice i građanke više pobacuju, nego radnice i seljanke, premda su im ekonomske i socijalne prilike daleko gore? Zašto svuda sirotinja ima puno djece, a stare rimske patricijke kao i današnje buržujke neće da imaju djecu? Kako to da po brdskim siromašnim krajevima na pr. u našem Zagorju i Sloveniji nema pobačaja, misli se u smislu česte pojave, a u bogatim ravnicama pobačaj se mnogo prakticira kao u Slavoniji i sjevernoj Srbiji; toliko da ostaju pusti domovi i imanja na koja dolazi tuđin. Zašto baš bogate obitelji neće imati djece, najviše jedno ili dvoje, a drugo pobace? — Premda se ne može zanijekati veza među pojavom pobačaja i ekonomsko socijalnih prilika, ipak se mora konstatirati da, što se pobačaj više širi, to manji utjecaj imaju na nj ekonomsko socijalne prilike. Dr. Dinko Tomašić ispitivao je u sjevernoj Srbiji žene koje su činile pobačaj te ih je starijih od 30 god. braka priznalo samo do 16% da pobacuju radi siromaštva, a mlađih od 30 godina braka, mlađa generacija priznala je da pobacuju samo u 8% radi siromaštva. Sve druge su od mlađe generacije odgovorile da pobacuju, jer naprosto neće da imaju djece, a od starije generacije nisu dale jasan odgovor.[15] Mnoge se žene tuže da im ukućani, svekar i svekrva, mrmljaju na djecu,

[15] Dr Tomašić ibd. pag. 53.

to naročito ako nije donijela velikog miraza — i tim je sile na pobačaj. To je poznata stvar, ali niti ti ukućani ne mrmljaju na djecu radi siromaštva i uopće ekonomskih prilika, nego zato jer ne vole djecu i brigu za nju. Takova odbojnost prema djeci nalazi se većinom kod manje ili više bogatih obitelji. Što se tiče bojazni od prenapućenosti zemlje o tom de facto nitko ne vodi računa kod pobačaja. To može služiti a i služi kao neko opravdanje poslije prakse. Propaganda neomaltuzijanističkih ideja ide u drugu vrst faktora koji utječu na širenje pobačaja, a ne u socijalno ekonomsku. — Iza ovoga se usuđujem ustvrditi da ekonomsko socijalni faktori nemaju na raširenost pobačaja nikad primarni utjecaj, nego sekundarni t. j. samo kao neki bliži povod, a što se zlo više širi gube i na toj ulozi.

Neki bi htjeli, među tima i citirani Dr. Dinko Tomašić, dokazati kako je pojava pobačaja osobito njegova velika raširenost primarno uvjetovana biološkim uzrocima.[16] Istina je to, da se pobačaj pojavljuje paralelno sa izvjesnom seksualnom raspuštenošću i neke vrste degeneracijom, no da je to sve, a naročito pobačaj biološki postulat, to se ne može tako lako prihvatiti, a niti se može dokazati. Stoji i to, da se uz seksualnu degeneraciju oslabljuje nagon za rađanjem i osjećaj materinstva i želja za obiteljskim životom. No da li ta degeneracija izlazi izravno iz bioloških faktora te da li je svaki razvrat posljedica biološke degeneracije, i da je pobačaj u svojoj velikoj raširenosti vezan na seksualnu degeneraciju, ne može se dokazati. Jasno je da o biološkim faktorima ovisi opadanje fekunditeta i fertiliteta, seksualna apatičnost, kao i izvjesna perverznost, ali je očito i to, da pojava pobačaja nije primarno, po sebi ovisna o biološkim faktorima, niti su sve one žene, koje prakticiraju pobačaj fiziobiološki defektne, bolesne, a i seksualno degenerirane. Kad bi tako bilo onda bi one svaki plod pobacivale, a one pobacuju vanbračna začeća, ili drugo dijete, pobacuju među porodima, te iza više poroda; po volji i vanjskim okolnostima. U ostalom što je biološki dosljednije, nego kad se može začeti i kad se začne da se začeti plod razvije i rodi! Kod naših snaša, mnoge su lijepe, jedre i zdrave, provode normalni seksualni život, ne može biti govora en masse o kakovoj seksualnoj degeneriranosti, a one ipak mnogo vrše pobačaj. U tom je težina problema. Da je ta pojava među degeneriranim gradskim i mondenim ženama, ne bi nas zato boljela glava — to nek slobodno izumire, ali to zlo zauzima maha među širim i poljodjelskim slojevima naroda.

No mora se ipak dopustiti da i te biološke prilike imaju, bar kod nekih slojeva i u nekim krajevima izvjesni utjecaj na pobačaj. Na raširenost pobačaja imaju samo sekundarni i eventualni utjecaj. Kad bi se dopustilo da biološki momenti imaju primarni

[16] ibd. pag. 49—50.



utjecaj na pojavu pobačaja, onda je pobačaj naravna i u neku ruku nužna pojava, proti kojoj su sve mjere uzaludne. O moralnosti i kažnjivosti pobačaja jedva bi se moglo govoriti. U tom slučaju mogli bi rezignirano gledati pustoš naših domova i čekati propast naše rase.

### PRAVI UZROK RAŠIRENOSTI POBAČAJA

Iz gornjeg razlaganja izlazi da ni ekonomsko socijalne prilike ni biološki faktori nisu glavni uzrok pojave pobačaja, bar u njenoj velikoj rasprostranjenosti. Mogu u pojedinim slučajevima i ovi momenti igrati vrlo veliku ulogu, dopustimo i glavnu, ali mi promatramo pojavu pobačaja u svom njenom opsegu. Općenito uzevši ove prilike ne igraju glavnu ulogu, nego sekundarnu, a prema prilikama prevladava jedna ili druga od tih vrsta. Što se pobačaj više širi, to manju ulogu imaju ekonomsko socijalne i biološke prilike, a sad već dobrim dijelom tek samo u pojedinim slučajevima na nj utječu. Glavni i temeljni uzrok velike raširenosti, i uopće raširenosti pobačaja je psihičke naravi. — Kod naroda sa još jakom moralnom stegom nema pobačaja. Narodi, i osobe religioznog života, makar bili civilizirani zaziru od pobačaja; na pr. Irci, Slovenci, Nijemci u Rusiji. Obitelji, žene koje ljube djecu, štuju moralne zakone, imadu srama pred okolicom ne prakticiraju pobačaja. U krajevima, gdje se sad to zlo uvuklo nije ga bilo kad su vladali dobri običaji i visoki moral. S druge strane, kad popusti moralna stega i ćudoredni osjećaj, kad se pusti sloboda razvratu, komociji, kad se izvrnu pravi pozivi žene i braka, kad ideja materinstva postane strana, kad se djeca smatraju teretom, a vjera i svijest da je ono dijete, onaj plod u utrobi majke, čovjek sa besmrtnom dušom na koga se odnosi ona — ne ubij! — kad to ohladi, to je dovoljan preduvjet za praksu pobačaja. Tu treba pridoći strah pred porodom, ili ekonomska bijeda, nagovor muža ili prijateljice ili druga koja okolnost da dođe do pobačaja. Na ovako priređenom terenu lijepo uspjeva neomaltuzijanistička propaganda, koja je proširena po čitavom civiliziranom svijetu. Nauka neomaltuzijanizma po Dr. C. R. Drysdale-u izgleda otprilike ovako:[17] Ljubav je jedna od triju potreba čovjeka, koje mu nalaže priroda. Dvima potrebama hranjenju i odmoru se potpuno zadovoljava, a treću zadovoljavati brani moral, premda se to protivi naravi i zdravlju. Posljedica ljubavi — seksualnog odnosa — su djeca. Zbog ograničenosti zemaljskih dobara dolazi do sukoba među potrebom hrane i ljubavi. Djeca se neograničeno mogu množiti, a hrana se ograničeno proizvodi — i zato može nastati velika bijeda. Ali ipak priroda traži ljubav. Sukob među potrebom hrane i ljubavi rješava

[17] Bureau ibd. pag. 146, 147, 148, 149.

znanost i razum taj upravljač ljudskih čina, te kaže zadovoljavaj ljubavi, a kad treba, ograniči posljedice toga. Znanost je čovječanstvu pomogla da se može očuvati začeća i djece. Praktično to glasi ovako: zadovoljavaj seksualnom nagonu, a čuvaj se djece upotrebom antikonceptičkih sredstava i pobačajem. Dr. C. R. Drysdale izričito kaže: »Imati brojnu obitelj je najgori seksualni grijeh, što se može počiniti. Stvaranje mnogo djece je dakle griješnije, nego prostitucija.«[18] Prema pristašama ove teorije začeti plod nije osoba, osobom postaje tek kad se rodi: »Trudna žena nisu dvije osobe, nego jedna i ona ima pravo abortirati, kao što ima pravo rezati kosu, nokte, nastojati da omršavi i t. d.«[19] Ovakove i iz ovih izlazeće ideje šire se sistematski po novinama, filmom, ilustracijama, predavanjima. Postoje društva za propagandu, priređuju se i šire sredstva za pobačaj i sprečavanje začeća, vrše se štaviše i neke vrste tečajevi za uputstvo u baratanju kod tog posla — a vidi se i rezultat. Propagatori su ovih nazora osobito socijalisti, komunisti, različita ateistička udruženja, pornografska štampa i film i slični rasadnici nemorala. Pod uplivom ovih destruktivnih ideja i rada, zbog kojih opada moralna stega i ljubav k djeci i domu, stvara se mentalitet, po kojem su djeca teret i sramota, život žene samo za svoju obitelj ropstvo, a pobačaj obična — razumljiva stvar. Nažalost i u naša sela dopro je tomu sličan mentalitet; možda ga nijesu baš donijeli propagatori neomaltuzijanizma, bar u neke krajeve, ali on je tu. Žene sa više djece su sažaljivane i prezirane. Mnoge snaše moraju mnogo pretrpjeti od svekrva i ukućana, jer im predbacuju, da se djeca deru, da smrade u kući, da se moraju starati za njenu djecu. Čuje se i grubljih izraza kao: da koti djecu a oni (svekar i svekrva) treba da ih rane i t. d. Zatim žene — osobito mlađe hoće da budu stalno lijepe, slobodne za ples i zabave, a to sve sprečavaju djeca. Kod ovakovog shvaćanja i manji uzroci ekonomskog ili zdravstvenog karaktera su dovoljni da se žena odluči na pobačaj — šta više nisu potrebni uopće takvi povodi — jer se pobacuje za to, što se naprosto neće da ima djece ili se hoće imati samo jedno ili dvoje.

Iza svega ovog razlaganja dolazim do zaključka da je primarni uzrok pojave i raširenja pobačaja moralno-psihičke naravi, a k njemu se tek kao sekundarni uzroci pridružuju ekonomsko socijalni i eventualno biološki. Prema tomu treba tražiti i odgovarajuća moralno psihička sredstva u prvom redu kao lijek proti tom zlu. Samo da neke spomenem: zabrana neomaltuzijanističke propagande, pornografije, stroge mjere proti priređivača i prodavača pobačajnih sredstava, i protiv onih, koji vrše pobačaj

[18] ibd. pag. 150.
[19] ibd. pag. 158.



na sebi ili drugima; zatim: porez na obitelj bez djece, dizanje časti materinstva, poštivanje i zaštita trudnih žena. Povrh svega ovoga dizanje religioznosti, dobar moralni odgoj mladeži i javnog mišljenja. A uz to poboljšanje ekenomsko socijalnih prilika i dizanje narodnog zdravlja.

Ako je uopće moguće ovo zlo zaustaviti, a ono se mora zaustaviti, onda je to moguće moralno-psihičkim u prvom redu, a tek onda drugim sredstvima. Radi se o opstanku naroda, zato treba nešto poduzeti.

*Tomo Habdija*

IZ NAŠIH ANKETA:

# Život i rad naših naučnica

DRUŠTVO »HRVATSKA MAJKA«*

Ugodno se dojmila vijest da se osniva društvo »Hrvatska majka«, koje će se brinuti za *žensku* omladinu, koja dolazi u grad na naukovanje. Po ustrojstvu imalo bi biti to društvo neka vrsta Ženskog Radiše. Konačno! Sav kulturan svijet veliku pažnju posvećuje ženskom naraštaju svih kategorija, jer djevojke su moralni stupovi budućih obitelji, majke sinova i kćeri, one, koje će dati zdrave sokove ljudskom društvu i čitavom čovječanstvu.

Brižno, i svom pomnjom valja čuvati njihove duše, a i njihovo zdravlje. Hoćemo ili nećemo priznati, a ipak je tako, žena daje ton i, nosi najveću težinu života. Po moralnoj jačini žene, po njenom položaju u nekom narodu, prosuđujemo kulturu i vrednotu toga naroda.

*KAKO U TOM POGLEDU STOJI STVAR KOD NAS?*

Pobrinuli smo se donekle za muški naraštaj. Imamo naučničke domove, razna skloništa, uzgajališta, muške radničke organizacije, a za našu djevojku i ženu — ništa. Nemamo dom za naučnice, ni sistematski uređene kolodvorske misije, ni čovječnih biroa, nemamo doma za služavke i radnice, ni ženskih radničkih organizacija, a što imamo, to je tek da je ime. Ali zato *danas* svi na veliko kritiziraju naučnice, služavke i radnice, da su pokvarene, lažljive, nepoštene, zarazno bolesne, a zaboravljamo da su one produkt naše sredine, da smo im mi formirali dušu i tijelo. Prema tome što smo im dali, to nam uzvraćaju.

Ne, ne, nije dosta da si je to novo društvo »Hrvatska majka« postavilo za dužnost samo to, da djevojčice koje dolaze izvana u grad na nauk, u službu, na rad — smjeste u dobre i plemenite obitelji, već treba da vodi brigu o svim našim naučnicama, da zahvati duboko u njihov život, rad, patnje i poteškoće i, da ih oslobodi od bezdušnih izrabljivača, koji cvijet našega ženskog svijeta, uništavaju moralno i fizički.

Otvorimo stranice njihova života i nada i, činjenice neka govore.

POSTOJI LI ZA NAŠE NAUČNICE RADNO VRIJEME?

Na papiru da, ali u praksi ne. Na ovo pitanje naučnice su slijedeće odgovorile:

»Već je davno minulo radno vrijeme, a mi smo naučnice, iza roloa i spuštenih zastora, još uvijek zaposlene nesvršenim frizurama, noktima, šeširima i haljinama.«

»Kakovo određeno radno vrijeme. Škola svršava u 8 ¼ navečer, a mi se moramo vraćati u radionu da je uredimo za sutra. Peremo i mažemo pod, otiremo prašinu.«

---

* Pravila su odobrena. Tajnica Zlata Fuchs, Sermaževa ul. 7.



»Radno vrijeme, to je privilegij, kojeg postizavaju tek pomoćnice, ali naučnice rijetko. Još nekako snosimo dok smo zaposlene u radnji, ali nam je teško, kad nas kasno uveče šalju sa šeširima i haljinama po gradu, tražeći ulice i katove i stojimo pred vratima na milost i nemilost.«

»Što da kažemo o našem mrcvarenju u vrijeme sezone, u doba raznih priredaba i koncerata, te uoči blagdana? Naše radno vrijeme seglo je do ponoći, jer ujutro »hitro« treba mušteriji dostaviti šešir, haljinu.«

Svaki protest, žalba, nosi za posljedicu otpust, otkaz.

KAKVE SU PROSTORIJE U KOJIMA RADE NAŠE NAUČNICE?

Higijenske nikako. Ne trebamo ići daleko, zaustavimo se u centrumu. Naći ćemo podrumske radione, gdje se čitav dan radi kod električnog svijetla. Naići ćemo na razne salone i salončiće, gdje iza paravana i paravančića stoje po čitav dan naše naučnice. Razni mirisi i zidne tapete prikrivaju opasnu vlagu, koja sjeda na mlada pluća. Apsolutno pomanjkanje zraka, a betonski podovi upravo razorno djeluju na mladi ženski organizam, koji je baš u tim godinama najviše osjetljiv. Natiču im noge, slabi vid, lice blijedi i muče ih česte i očajne glavobolje. Kako nas se bolno doimlju crvene cedulje Okružnoga ureda, koje nam donose kao potvrde, a na njima stoji — tbc. — Koje ironije kad im liječnik u školi kod pregledbe stalno preporuča *dobru hranu, dostatno spavanje, mnogo zraka,* a liječnik — predavač higijene razvija i tumači pred njima razne teorije tako i darvinovu. Da još više uočimo svu dubinu te ironije, moramo si postaviti pitanje:

GDJE STANUJU NAŠE NAUČNICE?

75% naših naučnica djeca su maloga i siromašnog čovjeka, koji stanuju u većini slučajeva u sobi sa štednjakom, odnosno u stanu od sobe i kuhinje. To su podrumski i tavanski stanovi, a našli smo ih i u običnim barakama.

U sobi ih spava po 5, 6, 8, a negdje ima još i podstanara. Naše naučnice spavaju sa manjom braćom i sestricama, koje ih noću uznemiruju plačem i zahtjevima. Ne zaboravimo da naše naučnice rade i kod kuće. Peru, šivaju i krpaju za cijelu kuću. Pomažu majci, a mnoge su je već i nadomjestile, jer je umrla.

Velika težina života leži na našim naučnicama. Bore se sa siromaštvom, ni nedjeljom ne izlaze, rade za sebe t. j. zarađuju.

TO SU TEK TJELESNA STRADANJA,
ALI ONA DUŠEVNA, TA SU DUBLJA I BOLNIJA

Naš ženski naraštaj sili se gotovo u svim radionama da pogazi svoje dostojanstvo, ponos, da stoji na raspoloženje u svakom pogledu bilo poslodavcu bilo mušterijama. Kolike svinjarije izgovore našim naučnicama tako zvana fina, namirisana gospoda, koja dolaze u salon na manikiranje. Kolikim perverznostima upravo zastravljuju te mlade duše. Smiju li se potužiti? Ne, to znači izgubiti kruh. Sa mušterijama valja biti ljubezan, pa makar im se koliko mu drago cjedio nemoral s usta. Kolike li duševne jakosti mora da posjeduje takva duša, da odbije sve te gadne pozive i ponude, natezanja i nasilne poljupce.

Ko da podnese pljuske i pogrdna imena od strane poslodavaca i pomoćnika?

Nije čudo da stanu pred nas sa suznim očima i bolnom dušom: »Ne mogu više, pomozite!«

Svaki se žuri da svrši gradivo. Mora se proći fizika, kemija, zakon, knjigovodstvo itd. itd. 45 minuta brzo prođe, a inspekcija i ispit je ovdje. Tako je i u školi postavljena velika šutnja, tvrda ograda između duša. A ima li što ljepše nego kad se duša otvori duši, koja ju razumije i, daje melem na njene boli i patnje?

Žena kao nastavnica postizava pravu svoju veličinu onda, kad djeluje kao mati, kad prodire u duše svojih učenica, razumije sva njihova previranja, poteškoće i vodi ih kao starija sestra stazi smirenja.

Zaista, duša naše naučnice razapinje se u svim smjerovima, a mi se samo nad njima čudimo i, oštro kritiziramo.

Upitajmo se ozbiljno: da li smo pedagozi — ljudi ili najamnici.

»Hrvatska majka« divna je zamisao. Naše naučnice dubok je i zamašan socijalni problem i tako ga treba shvatiti i zahvatiti, jer svaka polovičnost i površnost više škodi nego koristi.

Zagreb

— r —, *nastavnica.*



# Božić na zagrebačkoj periferiji

Svake mi godine Božić donosi nešto naročito. Neka posebna radost prolazi kroz moju dušu, kad gledam sjaj svjećica na božićnom drvcu, kad osluškujem na ponoćki melodije divnih božićnih pjesama i kad u svijetlu dana, kod podnevne Mise, molim sa Izaijom: »Dijete nam se rodilo i Sin nam je darovan.«

Jest, rodio se i darovan nam je, da bude jednak s nama, da proživi sve što je naše, da posveti sve što je čovječje i da se po nama, po našem radu, po našem apostolatu, utjelovljuje danomice u dušama mnogih.

Rodio se, da bude utjelovljen u dušama bogatih i siromašnih, uglednih i prezrenih, gladnih i sitih, u dušama toplo obučenih, ali i u dušama onih u krpama.

Sirotinja je naročito Njegova, jer je On sam bio siromah. Svi nezaposleni ocevi i majke, svi tuberkulozni hranitelji obitelji i sve zabačene i nesretne žene, sva prljava i gola djeca zagrebačke periferije, sve je to Njegovo. I za njih je rođen, i u Njima treba da se utjelovi. Svi zabačeni i nepoznati kutevi Zagreba, što vonjaju po blatu i truleži, a prezasićeni su očajem, kletvama i grijehom, i ti su Njegovi, i poradi Njih je došao, i u njima hoće da živi.

Sve on hoće da prožme i posveti. Od trulih i golih bračnih postelja pa do prljavih krpa, na kojima se stišću polugola djeca. Od zamrzlih štednjaka i razbitih prozora, kroz koje struji hladan zrak, pa do stolne daske, uz koju sjedi brojna obitelj, da razdijeli nekoliko kuhanih krumpira i komadić suhoga kruha. Od staraca i starica, koje nevolja i bijeda učini suludima, pa do bijedne rahitične djece, koju nitko ne ljubi i nitko joj se ne raduje.

U svemu i svima hoće da živi, da raste, da kraljuje. Ali tko će ga odnijeti na periferiju našu bez straha da ne zamaže finu obuću, da neugodnim vonjem ne napuni bogate krznene kapute, a osjetljive uši ne povrijedi rječnikom periferije?

Pa ipak, našlo se duša, koje su Ga tamo odnijele, ali ne dame u krznenim kaputima i finim cipelicama. Radnice, male radnice, koje se grbe čitav dan u svojim radionama, nosile su novorođenog Kralja na zagrebačku periferiju.

Naše mlade Križarice, koje svake subote tako lako prebroje svoju malu plaću, otkinule su i posljednji novčić, da ga dadu još

bijednijima. One, od kojih mnoge hodaju u izlizanim kaputićima, našle su ipak nešto, čime će obući djecu siromaha. One, koje same žive u tuđim kućama, bez ljubavi roditeljske, htjele su, da po jelovim grančicama, božićnim nakitima i jaslicama pruže tu ljubav drugima.

I zato mi je ovogodišnji Božić bio naročito drag, naročito lijep i naročito bogat. Doista, Dijete se rodilo mnogima i Sin je mnogima darovan.

### »IMAJTE LJUBAV, KOJA JE VEZA SAVRŠENSTVA«

Te su riječi sv. Pavla imale na umu naše Križarice radnice ovoga Božića. Najprije je trebalo posjetiti siromašne obitelji periferije. Dvije po dvije pošle su u razne dijelove Zagreba.

Eto ih u Okićkoj ulici, na zapadnoj periferiji. Kucaju na vrata. Otvara im slaba i boležljiva žena. Sama je kod kuće. Muž je otišao u bolnicu, gdje su im dvije kćerke bolesne. Druge dvije morale su izaći, da majka malo prozrači stan.

»Sve su mi slabe,« tuži se mati. »Liječnik je rekao, da je od slabe hrane, a ono malo odjeće na njima ne može ih zaštititi od zime. Nije ni čudo da su bolesne. Otac, stolar, tek katkada nešto zaradi, a star je već i slab.«

»A što bi vam najnužnije trebalo?« pitaju naše radnice. »Sve će nam dobro doći, jer ništa nemamo,« odgovara sirota žena. Naše radnice marljivo zapisuju, a tad ih žena vodi u obližnju ulicu, u potkrovlje. Četvero male, gotovo gole djece, igralo se na podu, a troje starijih bilo je izvan kuće. U kutu je ležao tuberkulozan otac, a majka očekuje osmo dijete.

Teško je gledati bijedu, teško je i namaknuti tolike stvari, ali treba hrabro naprijed. Ta »ljubav je veza savršenstva«.

Sokolgradska ulica puna je sirotinje. Najprije radnik, bolestan na srcu. Treba ga otpremiti u bolnicu. Žena njegova, krojačica, ne zarađuje gotovo ništa. Zatim mlađi čovjek, zidarski pomoćnik, bez posla, rastavljen. Živi u konkubinatu. Troje djece slabo obučeno. Imadu samo jednu malu sobicu, a na zidu visi križ. Nisu ga ipak sasvim zaboravili. No hoće li jednom potpuno progledati uz Njega?

U Nehajskoj ulici obitelj sa sedmero djece. Najstarije ima 12 godina, najmlađe 8 mjeseci. Muž ima kroničnu astmu, nesposoban za rad, tek kadgod nešto zaradi. Žena je jako slaba. Ne radi. Hranu dobivaju od grada, a za stan plaćaju 150 dinara. U peći ni komadića drva. Djeca nemaju ništa za obući.

I opet naše radnice marljivo bilježe i polaze dalje. Iz njihovih zapisaka iznosim slijedeći odlomak:



»I opet obitelj sa sedmero djece. Najstarija kćerka od 16 godina zarađuje u jednoj tvornici 2.50 din. na sat, i od toga živi cijela obitelj. Druga, trinaestgodišnja djevojčica, bolesna je na srcu. Ima često teške napadaje. Dva dječaka idu u školu, a troje najmlađih kod kuće, bez odijela, bez obuće.

Otac je tri puta ranjen u ratu, 8 godina bio je u gradskoj službi, pa otpušten i sad bez posla. Imadu malu kuhinju i sobicu sa 2 kreveta za njih devetero. Stanarinu su dužni, poslije Nove godine moraju seliti.

Trebaju: drva, živežne namirnice, za oca odijelo, za majku kaput, za djecu cipele, haljinice.«

Mogla bi jako dugo nizati iz njihovih bilježaka. No nije tako samo na Trešnjevki. Slično pričaju i one koje su u istoj misiji prolazile po Trnju, Njivicama, Rebrovcu, Kanalu, Barutanskom jarku.

Svuda bijeda, siromaštvo, očaj. Teško je toliko obilaziti. Dosadi to, pa još u zimi, kad termometar pokazuje 12° ispod ništice. Ali, ustrajati treba do kraja. Neka sirotinja osjeti, da kršćanska ljubav nije fraza, da je Krist došao i za njih, da se nebesko Dijete rodilo i za njih.

### »U POTREBAMA SVETIMA POMOZITE«

Tako piše sv. Pavao u poslanici Rimljanima. Što? Zar se i taj zapušteni periferijski svijet može ubrojiti u svete? Zašto ne! Ako nisu, tad im treba dovesti u kuće Krista, da ih posveti. A oni će ga najjače osjetiti po djelima ljubavi.

Naše radnice dale su se na posao. Mole živežne namirnice po dućanima. Ništa zato, što u 10 dućana ne dobivaju ništa, a u slijedećem ih otpravljaju sa 3 dinara. Mole i novčane doprinose kod imućnijih obitelji, a same daju koliko najviše mogu. Popravljaju stara odijela. Šiju haljinice za djecu od novih tkanina, što su ih isprosile po dućanima. A Križarice kućne pomoćnice dolaze na originalnu misao. Odilaze ravno u kavane, obilaze oko stolova i mole na sabirne arke za sirotinju. I sabrale su tako priličnu svotu novaca.

A kad je već Božić blizu, tad marljive ruke radnica stavljaju darove u velike zamotke, a uz svaki je borova grančica, nakit za bor i male jaslice. I tad ih nose obiteljima.

Došle su k obitelji, u kojoj otac prodaje »žnirance«. I k onoj gdje petero djece spava na jednom krevetu; troje s glavom gore, dvoje dolje. Našle su i obitelj u stanu bez poda, sa crnim krpama na razbitim prozorima. Nisu propustile ući u stan, gdje bolesni otac leži na slami, pokrit vrećama. Nisu zaboravile na obitelj, koja stanuje u šupi na Trešnjevki, ni na majku, koja svojoj djeci

pravi odijelo od samih krpica. Majka pred porodom dobila je sve što treba za novorođenče, a bolesni starac sa Kanala otpremljen je u bolnicu.

Našle su i majku s brojnom djecom i bolesnim mužem, kojoj se svi u susjedstvu i u kući rugaju, što ima toliku djecu. Jadno je to njezino susjedstvo! »Još nisam naišla na susjedu,« pričala je Križaricama siromašna žena, »koja bi bila crkveno vjenčana. Sve vam to živi tako dugo zajedno, dok im se svidi.«

Kudgod su ušle naše Križarice, nastalo je veselje, a suze su oblijevale lica sirotinje. Djecu su, dakako, najviše veselile jaslice. U jednoj kući moralo se k djeci kroz prozor, jer su ih roditelji zaključali. Majka je otišla na dvorbu, a otac da traži kakvu zaradu. I što je preostalo drugo našoj Križarici radnici, nego da se kroz mali prozorčić podrumskog stana uvuče k djeci.

Djeca su svagdje napose radosno dočekivala naše radnice. Pa kad su se dobre Križarice s djecom poigrale i zapjevale božićne pjesme, veselju nije bilo kraja. Krist je našao svoje najmilije. U 62 obitelji došao je On ovako po našim radnicama. To je bio doista pravi Božić u dušama sirotinje. Među njima bilo je i takvih, koji mnogo, mnogo godina, čak 17 godina, nisu bili kod Stola Gospodnjega, a sad je Krist došao i k njima.

A u Badnje veče skupilo se preko stotinu muževa i mladića u prostorijama Pučke kuhinje kod oo. Isusovaca. Već dvije večeri skupljaju se tamo, da se i oni priprave i obnove za Božić. Većina ih je sa periferije. Mnogi su od njih ocevi obitelji. A svi su nezaposleni, zapušteni, neobrijani, mnogi u potpuno poderanim odijelima, gladni i kruha i riječi Božje. Nakon nekoliko konferencija većina se ispovjedila, a iza ponoćke u crkvi, kojoj su svi prisustvovali, pričestili su se u kongregacijskoj kapeli. Tad im je priređen zajutrak.

I dok su im Križarice radnice dijelile toplu kavu i ovelike komade kruha, preporučivale smo novorođenom Kralju i njih i obitelji njihove, i djecu njihovu. Molile smo Onoga, »koji je neizrecivim krepostima posvetio obiteljski život«, da njih i njihove obitelji utvrdi u svome miru, i da i u njihovim siromašnim stanovima bude Božić, vječni Božić, Krist utjelovljen u svakoj duši na periferijskim stanicama hrvatske metropole.

*Marica Stanković.*



# Suvremeno papinstvo i socijalni život

*Papinstvo i Evropa na početku XIX vijeka.*

### POČETAK NOVOG SVIJETA

Pape 19. vijeka našli su se pred jednom ogromnom činjenicom, koja je poremetila sav društveni poredak u Evropi i u svijetu: pred francuskom revolucijom od god. 1789 i njezinim načelima. Od svog početka, 19. vijek daje papinstvu mnogo brige. Evropa je bila u ognjici. Kad napokon na bečkom kongresu god. 1815 budu promjenjene geografske granice Evrope, čovječanstvo je opazilo da je nastao novi svijet, koji se rodio iz francuske revolucije i iz ideja t. zv. »slobode, jednakosti i bratstva«. Doduše su ova načela došla iz Amerike, ali iz Francuske su se raširila po čitavoj Evropi pomoću vojske Konvencije, Direktorija pa čak i one cara Napoleona.

### CRKVA I REVOLUCIJA

Sve je poremećeno:

Slomom jedinstva vjere Luterom i protestantizmom nastale su u Evropi nove vjerske prilike. Revolucijom su pak nastale nove političke prilike. Suverenost naroda zamjenjuje suverenost kraljeva. Nastao je novi socijalni poredak, u kojemu su ukinuti cehovi, radničke i staleške korporacije. Atomizam i individualizam sada vladaju. Radnik je ostao osamljen pred svemoćnim kapitalom. Taj novi socijalni poredak proglasuje slobodu rada, i to je ona zloglasna manČesterska liberalna ekonomija koja kaže: »pusti da ide, pusti da prođe« i ... nametnuo je ropsko stanje radnicima. Inteligencija je u većini indiferentna ili bezvjerska. U državnom životu se nameće apsolutizam, koji dozvoljava Crkvi, da kao sužanj živi samo u svetištu i sakristiji. Od svećenstva hoće da napravi, ne apostole, već činovnike, birokrate.

Neki su sve ove velike novotarije hvalili, a da se ne obazru jesu li dobre i zakonite, a drugi su sve kudili, jer su ljubili prošle režime.

Takovim se pokazalo lice svijeta pošto se završila krvava drama francuske revolucije.

*Veliko naučno djelovanje.* — Te su prilike nametale papinstvu ogromni zadatak da izreče mišljenje o novom svijetu, koji se je rađao, jer mir nije stalan, ako ne počiva na jedinstvu duhova ili u najmanju ruku na nekim zajedničkim mislima.

Veliki, teški posao nametnuo se papama XIX. vijeka i njihova velika zadaća upravo je u tome, da bace dovoljno svijetla na ove izvanredne događaje i da rade na uspostavljanju najprije jedinstva prosuđivanja među vjernicima, a zatim da nastoje da se dođe do većeg jedinstva akcije.

*Društvena misija Crkve u XIX. vijeku.* — Zadatak će biti težak.

1. Da se u društvenom političkom i ekonomskom novom društvenom poretku razluči dobro od zla, pravedno od nepravedna, stalno od nestalna:

2. da se posreduje u ime vječnih zakona vjere, pravednosti i ljubavi, bez prisvajanja područja, koja zakonski pripadaju civilnoj vlasti, koja je u ovo doba nepovjerljivija nego ikada.

3. Prosuđivati u prvom redu ideje, teorije i naučavanja, koja se kriju iz djela.

4 Da se ne zaboravi, da je često ono bolje, neprijatelj pravog dobra, i da se moraju neke stvari podnositi, da bi se izbjeglo gore zlo, jer je vrlo lahko da se s dobrim žitom pomiješa korov.

5. Treba shvatiti da se sad ne može raspravljati samo sa poglavicama Država, nego da treba voditi računa o javnom mišljenju i osvojiti naklonost naroda;

6. Da se opet uspostavi društveni kršćanski poredak ali prilagodivši ga novim socijalnim prilikama. Države, obitelji, staleži, radništvo.

7. Napokon, da se uspostavi red i mir treba voditi račun o novim naprednim okolnostima. Takav je morao biti socijalni red zadnje petorice Papâ, koji su zauzimali papinsku stolicu. To ćemo sada prikazati u velikim potezima, ostavljajući po strani njihovo čisto vjersko djelovanje i njihov međunarodni rad.

## *I. CRKVA I MODERNE SLOBODE*

### *Glava prva — Prvi doticaj — Grgur VI.*

Po potpisu konkordata u Francuskoj pojaviše se neizbježive poteškoće i razilaženja ideja. Jedni se zgražahu, misleći da je Papa previše lako odbacio čitavu jednu vjersku prošlost, jer je ugovarao s pobjedonosnim generalom, Napoleonom, koji je bio sav zadahnut idejama revolucije. Drugi glasno odobravahu, vjerujući ili praveći se da vjeruju, da Crkva napokon odobrava sve ideje i sva načela, i da se ona odriče da javno naučava i da će snažnije raditi u crkvi i u sakristiji, jer je Pio VII. uz najveće žrtve sklopio god. 1801. sa Bonapartom, neki modus vivendi, prozvan Konkordatom, po kojem se obnavlja javno bogoslužje i dopušta otvoreni apostolat za spas duša.

Problem, o kojem smo na početku govorili — odmah se nametnuo. Što misli Crkva o revoluciji i o novom redu, koje hoće ona da postavi u svijetu? Pod jednim režimom mišljenja, nitko nije mogao da ostane neutralan: trebalo je živjeti, dakle izraziti se.

Odmah iz početka isticao se Papa Grgur XVI. Njegovom enciklikom *Mirari vos* Crkva je došla u doticaj sa modernim pitanjima o slobodi. Ova je enciklika prouzročila novo sjajno katoličko gibanje, koje je započelo za vrijeme njegova papinstva, junačkom borbom za postignuće slobode nastave.

### LAMENNAIS I NJEGOVA ŠKOLA

Upravo Lamennais i njegova škola dovedoše problem do akutnog stanja i primoraše Papu da počne sa svojim naučnim izjavama.

Prvi pokret: L'Avenir (Budućnost).

a) *Izvrsne namjere.* — Lamennais-ova namjera bila je dostojna pohvale. Vjerujući riječima Louis Veuillot-a: »Francuska koja vjeruje postaje gotovo pustinja, Lamennais i njegovi prijetelji htjeli su osloboditi Crkvu veza, kojima ju je vezao još uvijek živi galikanizam, htjeli su da je uvedu u duboki život narodnog života, htjeli su da ona opet dođe u doticaj sa velikim pokretima, koji pokreću njegov vijek i s velikim problemima, koji ga tište na političkom, socijalnom i ekonomskom polju.

Njihova ljubav prema Crkvi, i katoličkoj vjeri, papi, evanđelju dirala je srca.



Njihova volja da prerade socijalni red po udruženjima, bila je neophodno potrebna.

Mi tražimo; kazivaše »l' Avenir« u svojoj deklaraciji načela, slobodu udruživanja, jer, u jednom društvu u kojemu nema više klasa i korporacija, samovoljnik može da ih ukida, jednu po jednu ili sve na jedamput.«

Iza političkog i socijalnog pitanja, »Avenir« »Budućnost« bijaše otkrio ekonomsko i radničko pitanje.

»Sada, poslije zadnje revolucije, ne postoji nego buržoazija i narod klasa, koja kupuje rad i klasa, koja ga prodaje.« (19. oktobra 1930.)

Govoreći kasnije o Engleskoj, on pokazuje na industrijalce koji »izmišljajući mašine, i snizujući plaće, bijahu doveli radnika u položaj roba,« i osjeća »jednu neslomivu mržnju nad njima, koja čeka samo čas, da se iskali, a to će biti kad njihov nadzor nad njima popusti.«

Veliki krivac, kaže »Budućnost« je ekonomski liberalizam potvrđen od Adama Smitha, Say-a Sismondi-a.

Samo jedno ih je pitanje zanimalo, i to da se odrede što zgodnije zakoni za proizvodnju materijalnog bogatstva. Oni sebe nijesu pitali, da li razdioba bogatstva nema istu taku važnost kao i njen porast.«

*b) Zbrka, pretjeranosti i griješke.* — Šteta, što su tim pravim namjerama, tim plemenitim ciljevima, toj tako krasnoj djelotvornosti, pomiješali izjave, koje su bile više burne nego točne; nepotrebne misli i jasne pogreške?

Bez sumnje, s pravom smo se mogli zgražati, kad smo čuli jednog galikanca, gdje kaže da je »papa čovjek, komu se ljube noge, da bi mu se mogle vezati ruke.« Ali jeli je to bio dovoljan razlog, da se monarhija nazove »tiranijom bez stratišta i apsolutizmom bez volje.

Jeli je trebalo za to tražiti ukinuće Konpordata: »Kad biste postavili svoje oltare u suši, koja vama pripada, mjesto da ih postavljate u zasade, koje pripadaju državi, vi biste bili za uvijek slobodni orgija vlasti.« Ili odricanje pape vremenske vlasti: »Ostavite presveti Oče, zemaljske ostatke vaše stare srušene veličine; odstranite ih nogom kao nedostojne Vas!«

I ove moderne slobode, kojima se htjelo poslužiti za dobro, je li ih trebalo propovijedati kao naravna i bezgranična prava?

Tako su svi problemi bili pokrenuti ujedamput, i njihovo riješenje je bilo predloženo, ako ne nametnuto, s oholom žestinom i često također iznakaženo pretjeravanjima ili pokvareno zabludama. Je li Crkva mogla da poradi uspostave veze sa svijetom posredovanjem genijalnih ljudi da stavi na kocku svoju brigu za prava istine, svoje poštovanje vlasti i ljubav za osobe?

*Papinsko posredovanje.* — »Mirari vos«. Uzrujanost je u Francuskoj bila postala tolika i opasnost zablude tako očevidna da se papa Grgur XVI. službeno umiješao u to da bi umirio i prosvijetlio duhove. Njegova enciklika »Mirari vos« je izdana 15. kolovoza 1832.

a) *Načela i njihova primjena.* — Grgur XVI. osuđuje slobodu savjesti, slobodu nazora, slobodu tiska, u koliko ih se smatra naravnim, apsolutnim i nezastarivim zakonima.

On osuđuje duh pobune proti civilnoj vlasti, rastavljanje Crkve i države i napokon opasne veze sa krivovjernim liberalcima. Citirat ćemo štogod:

»Jedan od glavnih razloga svih ovih nesreća, jest indiferentizam, koji kaže da su sva vjerovanja dobra za vječno spasenje, ako je vladanje uređeno po pravednosti i poštenju. Upravo iz ovog pokvarenog izvora proizlazi apsurdno mišljenje, koje traži za svakoga slobodu savjesti.

Vidimo da je papa u svojoj enciklici, glasno protestirao proti novom pravu i da je primjenjivao, radeći tako, najčistija načela nauke; ali on nije ni spominjao pitanja praktične primjene. To bi bilo izlagati se izazivanju duhova.

Srećom u pismu koje je kardinal Pacco pisao vlč. de Lamennais-u u ime Grgura XVI. možemo čitati:

»U nekim prilikama, oprez traži da se trpe ove slobode (t. zv. moderne) da bi se izbjeglo veće zlo, ali one ne mogu nikad biti prikazane kao dobro, kao poželjna stvar.«

Tu je samo natuknuta, a ne točno određena metoda, koju će Crkva da slijedi prema modernom svijetu i da spoji nepromjenljivu nauku s praktičnom opreznosti, koja vodi računa o prilikama vremena i mjesta. Ovu će metodu genijalni Lav XIII. dovesti do savršenstva i po njemu će ona postići sve svoje rezultate.

Ta je enciklika potpuno šutila o svemu onom, što se u »Budućnosti« (Aveniru) odnosilo na radničko pitanje.

Trebat će da čekamo sve do Rerum Novarum, da bi imali o ovome jednu potpunu službenu pouku. Ali pustimo nepotpunosti i ako hoćemo i nespretnosti metode u prvim donešenim rješenjima i pogledajmo srž pitanja.

b) *Smisao i dohvat enciklike.* — Ono što je najvažnije, kao što je rekao G. Goyau, enciklika »*Mirari vos*« kao kasnije *Syllabus* nije dozvolila katolicima, i po njima čitavom civiliziranom svijetu, da zaboravi na socijalni ideal. Pape nijesu htjeli vjerovati, niti su dozvoljavali da drugi vjeruju, da je intelektualni i socijalni sadašnji kaos sa svojim neslaganjima i svojim podjelama izraz napretka, ni da je socijalno tijelo slaganje pojedinaca bez veze i jedinstva. A budući da se je novi politički red t. j. demokratski pojavljivao na obzorju oni, koji su se, bili borili protiv tiranije Cezara postavljajući nad njim moralni zakon i Boga, mislili su da će učiniti dobro, ako uzdrže nad tom novom stoglavom vlasti, isti moralni zakon koji je jedini mogao zapriječiti i još okrutniju tiraniju, kolektivnu tiraniju parlamenta ili mase. U tome je ogromna usluga, koju je Grgur XVI. učinio u ovom prvom susretu među Crkvom i problemima modernog svijeta.

Na toj visini nestaje sitnih pojedinosti i ima mjesta samo zahvalnosti.

*Rasulo Lamennais-ove grupe.* —

a) Lamennais-ova pobuna.

U početku je izgledalo da se Lamennais podvrgnuo osudi, koju je enciklika izrekla; ali ubrzo je osjećaj ponosa nadjačao, i poslije dvije godine, u aprilu 1834. on izda »Riječi jednoga koji vjeruje«, gorljivu optužbu proti kraljevima i proti Crkvi.

b) Sabranost Lacordaire-a i njegovih prijatelja. —

Lacordaire je bio uviđavniji i ponizniji. Evo što je on pisao 14 decembra 1833. Montalambertu, koji je uvijek kolebao.

»Enciklika ne sadrži nauku, koju ti odbacuješ s toliko groze. Ne radi se o tome da postanemo neprijateljima slobode svijeta i Crkve. Enciklika proti »Budućnosti« iznosi samo pet optužba:

1. »da nema mjesta za jednu obnovu Crkve;

2. da sloboda tiska* nije jedno normalno stanje, da ona širi zablude i nemir u duhove i da cenzura pripada Crkvi, po prijašnjim dekretima Papâ i petog lateranskog koncila;

3. da se treba podvrgnuti učvršćenim vlastima, što ne znači da se nikad jedan narod neće moći osloboditi nepravedne vlasti, i da ovi slučaji znače pravilo. Da sada vlada u Evropi duh samostalnosti koji, kompromitujući svaku vlast bez razlike, čini od sadašnjeg stanja, ratno stanje, gdje se robovanje uspostavlja pod maskom slobode;

---

* Radi se o »slobodi tiska«, koja slobodnim smatra svako širenje i najrazvratnijih ideja i slika putem štampe. Ne radi se tu o kočenju misli, o sapinjanju istine, kojom suvremene diktature današnjice paralizuju štampu. — Nap. Ur.



4. da su veze katolika s ljudima bez vjere, pod izlikom da se postigne sloboda Crkve, kažnjive, jer je bezbožnost bitno neprijateljska slobodi Crkve kao što potvrđuje primjer Francuske čak i Belgije;

5. da su Crkva i država naravno vezane;

— Evo moj dragi Karlo sve što kaže Enciklika.

.... Jesi li ti upravo uvjeren da sloboda tiska ne znači da jaki duhovi tlače slabe ... ?

Ne misliš li da jedna zemlja može biti slobodna i ako je stotina mladih ljudi koji izlaze iz zavoda, ne podučavaju svakog jutra?«

*Zaključak: prva razjašnjenja.* — Nije se moglo bolje reći. Papa je potsjetio na nauk, koji je Pio VI. bio potvrdio 1790. i 91., kad je govorio da je apsolutna sloboda savjesti, misli, govora, tiska »grozno pravo, koje se skupštini činilo da proizlazi iz jednakosti i slobode prirođene svima ljudima.« Zatim je dao napisati Lamennaisu po kardinalu Pacca da »u nekim prilikama opreznost zahtijeva da se takove slobode podnose.«

Dvije temeljne misli bile su postavljene: vrijeme će malo po malo da pokaže, kako se one mogu složiti bez protivurječja i kako mogu da slože civilno djelovanje potrebno katolicima i nepromjenljivo naučno pravovjerje.

## VELIKI LIBERALNI POKRET

Događaji će se i djela ipak pokazati jačima od ljudi. Irska se sa O' Connelom borila za svoju slobodu, a Belgija je osvojila svoju neovisnost ustavom, koji je bio prožet modernim duhom i programom koji je bio sličan onome u L'Avenir (Budućnost).

*Prve pobjede: sloboda naučavanja. Dupanloup, Parisis.*

Montalambert, Falloix. — U Francuskoj, Povelja od 1830 bijaše obećala slobodu nastave, jednu od onih modernih sloboda, koje su u pitanju. Preko ovog se pitanja više nije moglo preći. Treba li tražiti slobodu naučavanja za samu Crkvu, u ime njene božanske misije, ili za svakoga u ime Povelje i općeg prava? Montalambert je za ovo posljednje, prema sadašnjem shvaćanju duhova, Crkva ne može da traži samo za sebe pravo naučavanja. Langreski biskup Mgr. Parisis, donaša mu svoje pristajanje i svoje teološko znanje. Pokret se širi!

Lacordaire, Dupanloup, P. de Ravignan ulaze jedan za drugim u borbu ali će Dupanloup da postane jedan od vođa. »Slobodne institucije, piše on u svojoj senzacionalnoj knjizi »O vjerskom primirenju,« slobodu savjesti, političku slobodu, civilnu slobodu, individualnu slobodu, slobodu obitelji, slobodu odgoja, mišljenja, jednakost pred zakonom... sve to mi otvoreno primamo.« Ako Dupanloup poduzetni vođa, koji je uvijek u djelovanju. Parisis će da bude za mnogo vremena teolog pokreta i onaj koji će uvijek misliti na to, kako bi spojio naučno pravovjerje sa potrebama vremena. Njegovo pismo G. de Montalambertu (1844) i njegovo djelo: »Slučaj savjesti u smislu sloboda izvršivanih ili traženih od katolika, ili sklad katoličke nauke oblikom modernih vlada.« (1847) ostali su slavni, velike enciklike Lava XIII. o slobodi, o kršćanskom ustavu Država, i o građanskim dužnostima kršćana, daće im, u još točnijem obliku posljednju posvetu.«

Rim zapitan o Falloux-ovom zakonu izglasanom (15 marta 1850) odgovori da ga treba primiti, i ako nije u svakom pogledu u skladu s načelima Crkve. U jednom pismu poslanom 15. maja 1850 svim francuskim biskupima, čitalo se doista, »Njegova Svetost ne može zaboraviti, da Crkva znade, u interesu kršćanskog društva, da snosi neke žrtve, koje su u skladu *s njenim opstankom i njenim dužnostima.*« Tada je Grgur XVI. umro, a Pijo IX zauzeo papinsku stolicu.

## II. VELIKE BORBE PIJA IX. 1846—1878

Ime Pija IX sjeća svakoga na dugu i veliku borbu proti masonstvu i proti protikršćanskom liberalizmu.

»Vladanje Pija IX je bila doba borbe i ustrajnosti. Okružen ljubavlju svih vjernika, ali ostavljen od svih moćnih na zemlji, on je srčano primio sve do zadnjeg časa, kušnje zapostavljenosti, koje su bile uzrokovane velikom dužnosti, koju je imao da izvrši. Može se reći da je Pijo IX izvršio prvi dio djela, i možda najnezahvalniji dio...« (Correspodant 25. X. 1878).

### NEIZBJEŽIVE I ŽALOSNE OSUDE

Za njegove vlade Revolucija hoće više nego ikada, da nametne svoja načela opsolutne slobode, čak napadanjem i pljačkanjem crkvenih dobara.

Ona hoće da zabrani Crkvi svako socijalno djelo, ona uništava bitne temelje čitavog društva.

Nježni Pijo IX. koji je htio samo da blagosivlje, primoran je na osuđivanje socijalnih zabluda, koje neprestano nadolaze. Kaže se sve jače da se ljudski zakoni ne moraju »udesiti prema naravnom pravu. ili primati od Boga obaveznu snagu«, da ljudski razum, bez ikakvog poštovanja prama Bogu jest jedini sudac pravog i lažnog, dobra i zla.«

Pijo IX, braneći dostojanstvo i slobodu proti tiraniji, osuđuje ove smione tvrdnje (Maxima quidem, 9. juna 1862).

U ime liberalizma, napada se sloboda obitelji, tvrdeći »da obitelj ima svoj »raison d' etre« od čisto civilnog prava, i stoga da od civilnog zakona ovise sva prava roditelja na djecu, osobito pravo podučavanja i odgoje.« To osuđuje Pio IX. (Enc. Quanta cura 1864 i Pismo Ad apostolicae 22. augusta 1851).

Naučava se da je »sakramenat ženidbe samo dodatak ugovoru i od njega se može otkinuti... da ženidbena veza nije nerazrešiva po naravnom pravu.«

Uvijek u ime liberalizma imaju drskost da kažu da vlast nije ništa ako nije vlast broja i fizične sile, — da se pravo sastoji u činu; da su ljudske dužnosti samo prazne riječi i da sva djela ljudska posjeduju snagu prava.« To osuđuje Pijo IX. (Maxima quidem 9. juna 1862).

Izjavljuju da se mora uložiti sav moral i poštenje, »ako se hoće da nagomila bogatstvo bilo kojim sredstvom«. (Idem)

Da treba građanima i Crkvi oduzeti pravo da javno čine milostinju u ime kršćanske ljubavi« (Quanta cura 1864).

Pijo IX prosvjeduje proti ove bezgranične pohlepe mogućnika i proti nečovječnog zapuštenja nesretnih.

I sve to Pijo IX snažno kaže ne zaboravljajući ipak ljubav i dobrotu. Tko ne bi bio našao mudrim i promišljenim ove osude liberalizma koji je ne samo protukršćanski već i antisocijalan i nečovječan.

### DIOBA KATOLIKA. LIBERALACA I INTRANSIGENATA

Ali bilo je među tadanjim katolicima bolnih nesuglasica, na kojima se moramo čas da zaustavimo.

Gotovo u isto vrijeme stvorila su se dva jasna odredjena tabora. S jedne strane Dupanloup, Montalembert, Msgr. Sibur, Lacordaire, Parisis, Falloux, De Broglie, Cochin; s druge Venillot i »Univers«, Mgr. Pie, Gueranger i dr.

*Razna stanovišta.* — S jedne su se strane pozivali na činjenice i na potrebu jedne korisne akcije; s druge na načela i njihovu nepovrijedivost.



Mgr. Pie se bavi poglavito idejama, Mgr. Dupanloup poglavito dušama; rekao je Mgr. Mermillod.

*Liberalni i intrasigentni katolici.* Tako ih se nazivalo. Prvi su predbacivali drugima da zapostavljaju život; drugi su predbacivali prvima da zapostavljaju ono, što je još važnije t. j. nauku i istinu i da time i na njih padaju sve osude protukršćanskog liberalizma Pija IX-og.

Pokušajmo razjasniti te žalosne nesuglasice, u kojima su očita nerazumjevanja dovodila do neprijepornih zabluda.

Po. O. Liberatore, možemo razlikovati dvije vrste liberalizma: I *Apsolutni liberalizam,* koji hoće nadmoć Države na svim poljima, i vidi u njoj, izvan religije jedinog i najvišeg uređivača ljudskih djela. On je sasvim protukršćanski.

II. *Umjereni liberalizam,* koji se drži načela, ne da je Država svemoćna, ali da je potpuno neovisna o Crkvi. Crkvi prepušta stvari savjesti. Državi pak javni život i socijalni red. I ovaj se liberalizam protivi načelima Crkve.

Bez sumnje je bilo katolika koji su, više nego jednom pristali uz ovaj liberalizam. Njih je trebalo strogo kazniti i osuditi. Zar je to liberalizam kad se kaže da sloga među Crkvom i državom i ako ju božanski plan hoće, nije više moguća u sadašnjim prilikama, već da za sada treba trpjeti tu situaciju i koristiti se slobodama koje moderna Država daje podjednako istini i zabludi?

Jasno je da nam je sada lako postaviti taj problem.

Ali u ono doba jesu li svi uočavali ovo treće pitanje? pa i sami oni liberalci koji su bili vjerni i gorljivi katolici?

Opasnost je bila velika da se opravda praktično provođenje shvaćanja moderne slobode, ako je brani i prima njihovu teoretsku vrijednost: mi živimo u jednoj civilizaciji, kojoj treba da se prilagodimo, pa na koncu ne vrijedi li ona kao i svaka druga? Vladao je praktični nesklad pa se išlo i dalje: tužilo se liberalce da žrtvuju budućnost, jer su razočarani i bolnom sadašnjosti.

Uistinu jesu li oni znali da li će tadašnje socijalno stanje biti trajno i neće li se države slušajući, gdje se tumači prava nauka žurno povratiti njoj, što se moglo očekivati, budući da je po konkordatu bio započet rad na zbliženju s Crkvom. Na Crkvi je bilo da odluči čas, kad bi se moralo početi živjeti tako reći normalno u ovoj nenormalnoj situaciji.

### SYLLABUS

Stigli smo do najtragičnijeg časa vladanja Pija IX. to jest doba izdanja enciklike »Quanta cura« i pogotovo Syllabus (8. decembra 1864.)

*Jeli Crkva protumoderna?* Utisak što su ga proizvela ova dva dokumenta bio je strašan: to je bila, — tako su uskliknuli neprijatelji Crkve, — osuda modernog društva. Društvu ne preostaje drugo nego da u Crkvi gleda očitog neprijatelja.

Treba najprije priznati da su izreke Syllabus-a oštre, i da pomanjkanje tumačenja, koje bi bilo, više puta, ukazalo na smisao, davalo je dosta građe zakletim protivnicima i protukatoličkim liberalima.

Često se citerala kao primjer, 80-ta rečenica, u kojoj se osuđuje izmirenje Crkve s modernim liberalnim napretkom i civilizacijom. Evo teksta kratkog govora *Jamdudum cernimus od 18. marta 1861.:*

Sveta stolica je bila uvijek zaštitnik i inicijator prave civilizacije..., ona je učinila da prava humanitarnost stigne u najdalje i najbarbarskije krajeve. Ali ako pod imenom civilizacije treba podrazumijevati sistem, koji je stvoren da bi oslabio i srušio Crkvu, Sveta Stolica se s njom ne bi mogla složiti.«

Na posljetku Syllabus« nije učinio drugo, nego je sakupio i svrstao kao u katalogu »veliki broj krivih načela i zabluda našeg vremena, koje su bile već osuđene konsistorijalnim govorima, enciklikama i drugim pismima Pape Pija IX.

Osuđena načela bila su postavljena pod deset naslova:

Panteizam, naturalizam, i apsolutni recionalizam, umjereni racionalizam, indiferentizam, latitudinarizam; socijalizam, komunizam i t. d,; zablude koje se odnose na Crkvu i njena prava, zablude koje se odnose na civilno društvo; zablude koje se tiču naravnog i kršćanskog morala, zablude koje se tiču braka, zablude o civilnoj vlasti rimskog pape, zablude, koje se odnose na savremeni liberalizam. Tako su se našle skupa sve zablude, koje su se ticale vjere, društva, Crkve, morala, obitelji, vremenite vlasti papinske.

Ali uzrujanost je bila velika, jer tu nije bilo nikakve aluzije na pravila, kojih bi se trebalo držati u praktičnom životu u sadašnjem stanju duhova. Jesu li bili osuđeni i oni katolici koji su se prilagođivali stanju stvari, te da pri tom nijesu ostavili nauku?

Crkva znade u interesu kršćanskog društva da doprinese kakvu žrtvu, koja ne ugrožava njeno bistvovanje i njene dužnosti«; papa koji je dozvoljavao židovima da drže jednu sinagogu, a protestantima hram u Porta del Popolo u Rimu, jeli taj isti papa htio da se sam i da se također i drugi odreknu modernoga života i da se zakloni u nerealnost?

Rješenje zdravog razuma i ugleda: brošura Mgr-a Dupanloup-a.

Tko je mogao u to da vjeruje, izuzevši neprijatelje kršćanskog imena i sektarce.

Brošura Mgr-a Dupanloup pod naslovom: »*Konvencija od 15. septembra i enciklika 8. decembra*«, rastereti prijatelje (kaže Eng. Veuillot), smete neprijatelje, i zadovolji neutralne.« U njoj se dokazuje da je enciklika naznačila tezu ili ideal, ali da ostavlja vjernicima svu slobodu u hipotezi; to jest dopuštala im je da se prilagode opstojećem političkom društvu, e da bi ga približile, ako je to moguće tom idealu. — Papa je osuđivao napredak, civilizaciju, — ali krivi napredak ne pravi. Papa je osuđivao slobodu tiska, ali bezgraničnu slobodu, bez mjere i bez pravila, i to držanu kao apsolutno pravo.

Papa je osuđivao slobodu savjesti ali onu koja pretpostavlja apsolutnu slobodu čovjeka pri izboru vjere koja mu se sviđa — jednakost prava za zabludu i za istinu.

Ova brošura bila je potvrđena od 630 biskupa, među kojima je dovoljno da spomenemo: Mgr. Deschamps, kasnije kardinal nadbiskup od Malines, Mgr. Guilbert, kasnije pariški nadbiskup; Mgr. Pecci, nadbiskup Perugia, kasnije Lav XIII. Talijanski prijevod se pojavi odmah u službenom glasniku rimskog dvora, bez rezerve, bez popravka.

Napokon 4. februara 1865, breve donese auktoru papino odobrenje i pohvalu.

»Izgledalo mi je već, da čujem, piše papa, gdje se vaši glasovi miješaju sa glasovima vaše darežljive braće, jer su gotovo svi odlučno i slobodom potvrdili bitna prava Svete Stolice i nepriznatog episkopata, očuvali vjernike povjerene njihovoj brizi od zabluda, koje smo osudili, i osudili su ove, zablude u istom smislu, kao što ih mi osudismo. Uz to bili smo začarani spisom u kojem vi izjavljujete da se tome pridružujete od sveg srca.«

Papa, svršavajući dugi breve, zahvaljuje Orleanskom biskupu, još jednom i moli ga da nastavi, jer je siguran, kaže mu on, da će u svojim budućim tumačenjima biti pažljiviji u iznašanju pravog smisla kao što i u opovrgavanju klevetničkih tumačenja.«

Tako su se napokon našle sjedinjene i naučna ortodoksija i neizbježive praktične primjene.

O toj brošuri je G. Goyau, kazao, da je bila preteča enciklikama Lava XIII: »Immortale« i »Libertas«. Ove će složiti — i to je njihova konačna prednost — u istim službenim dokumentima, srž nauke sa praktičnim životom građana.

*Msgr. Pavao Six — Prev. Don J. Felicinović*



# KNJIŽEVNI OSVRTI

## NAJNOVIJA KNJIGA PJESAMA MILANA PAVELIĆA*

Evo novosti u hrvatskoj književnosti: poznato pjesničko ime, kojemu pripada nekoliko snažnih prvorazrednih umjetničkih tvorevina, pojavilo se opet na čelu zbirke pjesama i to posebnih pjesama; ono, na što se zaboravilo ili što se prilično zapostavlja, onome o. Pavelić daje opet život i hoće da podigne cijenu. I da on nije književnik od glasa, možda bi se o tom jednostavno šutjelo, ali ovako, osobito kad tu ima pravih umjetničkih elemenata, treba ogledati tu zanimljivu knjižicu, koja spada svakako u povijest hrvatske književnosti. O. Pavelić zna i te kako cijeniti vrijednost umjetnosti kao i osjetiti jakost pojedinog umjetničkog djela, ali do književnog renoméa njemu nije stalo, on ima sasvim drugu svrhu pred očima u ovoj zbirci. On nije čovjek od ovoga svijeta, njegovo je uvjerenje skroz natprirodno, njegova misao i prosuđivanje, čežnja i nastojanje samo u vidu vječnosti. »Božja vječnost cilj je svega Pavelićeva pjesništva« dobro je kazano u popratnim recima na koncu zbirke. Ostalo za njega ne vrijedi mnogo. Tako i u ovoj zbirci ne želi priskrbiti umjetničkih užitaka, nego prije svega poučiti o duhovnim dobrima i dići srca čitatelja prema vječnim daljinama. Zato on pripovijeda o zvijezdama — slavnim junacima, koji su se borili za ostvarenje tih vječnih i božanskih istina, dapače davale za njih velikodušno i svoje živote. On bi htio potaći srca na zanos i nasljedovanje. I zato pjeva na takav način, da ga što više ljudi mogne shvatiti i ostvariti te njegove ideale. A to će bez sumnje postići, kaže on, prilagodi li se načinu, mišljenju i osjećanju naroda i njegove tvorevine — narodne pjesme. Zato je nasljeduje u potankosti. Zna on kazati, da mu je više do jedne pučke pjesme negoli svih svojih umjetničkih izljeva.

Ali on misli i tvrdi, da se na pučki način može stvoriti i pravo umjetničko djelo. Dapače najveće umjetnine ne samo naših prvaka nego i tuđih velikana da su duha i načina pučke pjesme. Zato on nastoji, da uz konkretnu svrhu i misao, što mu je glavno, izradi sve na lijep i dotjeran način. Služi se za to svim sredstvima: jezik mu je biran, doista pjesnički, u tom mu iza Kranjčevića nema mnogo takmaca u našoj književnosti; slike i poredbe su mu originalne i krasne, a zna izabrati fine psihološke momente, koji su kadri snažno djelovati ne samo na vjernike i priproste ljude, nego uopće na ljudsko srce.

O čem on to zapravo pjeva i što hoće? »Zvijezde Srca Isusova«: vidi se da nije svjetski čovjek, nije mu ni do umjetničke slave, nego sasvim po želji svog srca i svog ličnog odnosa prema Kristovu Srcu, hoće da ga spomene u samom naslovu i ako nema o njemu direktno toliko govora ali ne odolje želji srca — pa zato u podnaslovu tumači jasnije predmet: »Pjesme o Božjim ugodnicima«. Svoju pobožnu svrhu i predmet originalno izrazuje u prekrasnoj pjesmi Zvijezde. Te su pjesme izlazile po raznim časopisima pod imenom, Guslar — a to isto kaže sada, da gledajući i diveći se svecima ne odolje srcu,

»Već pograbih smjerne gusle stare,
Na njih čislo kao strune napeh,
A od križa gudalo udesih,
Pa sad pjevam te junake srca;...«

Pavelić se kao umjetnik vinuo u prijašnjim zbirkama u velike visine. Ali kad on počne pričati o sebi, o svojim doživljajima vanjskim ili nutarnjima, tad je gotovo nedostiživ, tako je to lijepo. Čitajte samo njegove idile: U zavjetarju, Bakice moja, U dolini i t. d. Razmjerno je malo takove ljepote u hrvatskoj poeziji. Tako je ova pjesma Zvijezde, u kojoj priča u glavnim crtama, razvoj svog duševnog života, doista snažna. — Na početku je pun

* Milan Pavelić, Zvijezde Srca Isusova — Pjesme o Božjim ugodnicima (str. 96). Izdanje Društva sv. Jeronima za g. 1939.

nježnosti i slatkog idiličkog sjećanja na daleke dane djetinjstva, srce je puno, pa i pjesnički jezik teče u obilju sam od sebe, glatko bez naprezanja, baš kao jedan mlaz ili bukljaj gorskog izvora za drugim. To je bez sumnje najljepša i najsnažnija pjesma u zbirci. Kako su samo krasni ovi stihovi:

»Slavna noći puna tajne moći,
I sad sjaš mi u cijeloj jasnoći!
Guste zvijezde titrahu nada mnom,
Ja zadivljen pitah se i pitah:
Jesu l' ovo pahuljice snježne?
Il je cvijeće po livadi modroj?
Il rojevi sjajnih su leptira?...
Otad hodah s dušom punom zvijezda,
Sve misleći: Što bi one bile?...«

Kasnije se divio hrabrim junacima, i u njemu je kucalo junačko srce, a u mladenačkim danima zanosa i dozrijevanja za njeg su nedohvatljive zvijezde i pravi junaci velikani uma i duha. No pošao je i dalje, u školi trpljenja, a kraj svetog učitelja biskupa Langa, o kojem također nježno pjeva — otvoriše mu se oči i on prozrije još više: prave zvijezde to su junaci duha Božjeg, koji su svladali najljuće neprijatelje strasti i nagona u sebi samima a vinuli se prema Božjim visinama i daljinama. — I sad on pjeva te junake po redu:

Neke pjeva, svima im se divi,
Sve ih zove vapajima živim.

Riše u ostalim pjesmama po koji događaj ili čitav život kojeg Božjeg junaka i to sasvim po uzoru narodne pjesme. Osobito rado uzima i obrađuje domaće naše odabranike, koji se prikučiše bliže Božjoj svjetlosti, ili su kod puka poznatiji. Tu je njegov miljenik Marko Marulić, biskup Lang, bl. Marko Križevčanin, č. s. Leopoldina Čović, bl. Nikola Tavelić, zatim lijep broj svetaca iz Družbe Isusove, mučenici, djevice i t. d. Osobito voli mučenike, to su za njeg prvi junaci. I tako pričajući o svecu hoće da potakne srca, da se otrgnu od strasti i grijeha, a zagrle poštenje i krepost i upoznadu ljepotu i uzvišenost duhovnog Božjeg svijeta i sreće u njemu. Osobito mu imponira djevičanstvo, te ga slavi i uzdiže na razne načine, kao što se moli često za dobre svećenike, a boji se za narod radi njegove psovke, te zna biti i odlučan, zagrmiti i udariti, kao što uopće ima u njemu mnogo ličke snage i samoniklosti.

Sve on to priča i riše potpuno na način narodne pjesme, koju imitira do sitnica, često profinjuje, neke stihove diže do prave umjetnine, a osobito rado nasljeduje stereotipne početke, pa iznosi često krasnu originalnu poredbu ili majstorski opisuje prirodu ili uvodi koji događaj. Modernima doduše općenito ne ugađaju toliko ovake pjesme, u kojima se objektivno priča događaj izvan nas. Oni kao da ne vole snažnu radnju i junačkih čina iz zbiljskog života, nego se zavlače u kuteve duše i žele njezine istančane osjećaje, glazbu njenih zanosa ili jecaja — ili ako već hoće život ili događaj, žele ga samo gledan kroz prizmu umjetnikove duše. Takovi će sladokusci iza nekoliko pokušaja brzo spremiti ovu zbirku među druge knjige kao nešto, što je bilo nekad. No bude li tko čitao bez predrasuda, možda i više puta, osjetit će, da ima tu nešto lijepo, puno životne snage i jedre zbiljnosti, rađati će se u njemu možda onaki osjećaji, kao kad je čitao Preradovićeva Putnika ili Šenoine povjesnice. Neće ove pjesme lako ugoditi ljudima daleko od vjere i kršćanskog života — za njih tu neće biti mnogo što privlačivo. Divit će se možda jedrini jezika, ljepoti slika i poredaba, tu i tamo će ih iznenaditi krasota značaja ili dubljina misli ali cjelina neće značiti za njih mnogo, jer im je predmet odviše tuđ i nevjerojatan. No oni, kojima su kršćanske istine blizu, a duhovna dobra stvarnost i ideal, oni će već cijeniti i ove pjesme. Njima je predmet mio, nastat će kod čitanja u duši dispozicija za osjećaj ljepote i sad je veliko pitanje, hoće li one doista uspjeti, da pobude i dadu estetski užitak i umjetnički doživljaj?



Narodna pjesma ima u sebi krasnih elemenata, nema sumnje, po gdjekoje zrnce prave umjetničke ljepote. No sve u svemu, to je u većini pjesama priprosto tepanje, bez dublje misli, bez poznavanja duhovnog svijeta i njegovih ljepota, s mnogo neukosti, grubosti i priprostoće, pa ono otezanje i ponavljanje bez kraja i konca. Kod Pavelića se nasuprot osjeća i te kako snažno velika kultura duha, dubljina misli i osjećaja, poznavanje duše i njezinih osobito religioznih potreba, vladanje krasnim pjesničkim jezikom, on je daleko iznad narodne pjesme, tu ima prave umjetničke snage. On je uzeo od naroda priprosto njegovo platno i narodni kroj, pa ga protkao skupocjenim svojim zlatom, tako da ono sve sja i privlači na se oči. No opazi li se kadgod ispod zlata odviše jasno ono priprosto narodno platno, tad to može smetati. Osjetili se odviše živo kod koje pjesme usklik, pitanje, poredba ili stih narodne pjesme, tad se bude u nama asocijacije spojene s onom priprostošću, naivnošću, razvlačenjem bez kraja i konca, te može smetati estetski užitak. Književnici i naobraženi ljudi, zasićeni su često onim mnoštvom slabijih narodnih stihova, i kada kod umjetnog pjesnika osjete nešto slično, budi se u njima nešto neugodno, osjećaj imitacije onoga, što je odviše poznato, te to potiskuje umjetnički doživljaj. Da ponovim: kad Pavelić daje nešto svoje, originalno, tad je to vrlo lijepo i snažno, no osjeti li se odviše živo, da je to narodno, tad se kod načitanog čovjeka javlja i ono nešto neugodno iz narodne pjesme, što na prvi pogled smeta onoga, koji je čuo na tisuće i tisuće takovih ili sličnih stihova. No abstrahira li tko od tog osjećaja, bude li čitao više puta, a ove se pjesme mogu čitati više puta, nestati će možda i onog osjećaja, a otkrivat će se ljepota misli, uzvišenost značaja, pjesnički jezik i druge odlike lijepoga djela. Istina je, da će priproste duše, ili barem one, koje nisu odviše »razmažene« suptilnim umjetničkim proizvodima, da će one tu lakše osjetiti ono jedro, zdravo i snažno, što će buditi u njih osjećaj ljepote i zanosa. A za ovakove su i složene te pjesme u prvom redu.

Nisu doduše ni ove pjesme sve jednake vrijednosti ni jednakog čara; jedne su znatno uspjelije od drugih. Lijepe su znatno uspjelije od drugih. Lijepe su osobito one, u kojima je pjesnik mogao uzeti i orisati jedan karakterističan događaj, tad tu ima dramatske snage i jedinstva, kao kod junačkih mučenica sv. Agneze, Agate, Cecilije — tu su događaji sami takovi, koji diraju srce i napunjaju udivljenjem. A one, u kojima se priča u glavnom tijek života sveca, ima u njima često krasnih stihova i divnih misli, ali kao da nema dovoljno jedinstva, koje bi prikazalo bit nečega, što je glavno u umjetnosti — nego je to nabrajanje događaja ili kreposti, te se približuje kronici. Uostalom isto tako čini i narodna pjesma.

Ali da ponovim, o. Paveliću nije u ovoj zbirci mnogo do toga, da književnim sladokuscima raznježi srca i napuni duše estetskim užicima, njemu je daleko više do toga, da pobudi vjersku misao i digne srce prema uzvišenim sferama vječnog života, a to mu je uspjelo. Pavelićeve su umjetne pjesme pune snage, misaonosti i čuvstava, one su nadahnule mnogo plemenitih osjećaja i raspoloženja, ali u ovim pučkim pjesmama, koje je upravo zato i dao u nakladu Društvu sv. Jeronima, našao je on bez sumnje još daleko više čitalaca i srdaca, koja su ga razumjela i osjetila i snažno, kako je to sve lijepo — i puk je sposoban za umjetnički užitak — jer je to duh njegova duha i za njegovu dušu. I da je o. Pavelić dospio obraditi živote i primjere svetaca, kojih se blagdan slavi svaki dan u godini, to bi bilo veličanstveno djelo, on je mogao postati drugi Kačić u religioznoj pučkoj poeziji; ali i ovom malom zbirkom, on je pobudio mnogo uzvišenih misli i plemenitih osjećaja, koji se neće samo uznjihati i proći, nego će odgajati i obogaćivati možda kroz generacije mnogu lijepu priprostu dušu i zaorati u njoj duboke brazde, na kojima će niknuti plodovi, koji ne prolaze.

**J. Badalić D. I.**

# KNJIŽEVNOST

*Kulunčić Matija D. I.: Blagoslovine sv. katoličke Crkve* 8°, 76 str. Split, Hrvatska knjižara, 1937.

O blagoslovinama ili sakramentalima imamo dosada razmjerno malo opširnih monografija. Autor u predgovoru ističe bogatu riznicu ovog duhovnog blaga crkvenoga, koje bi doista zaslužilo veću pažnju sa strane katoličkih bogoslova. Najopširniji je Suarez. Ali pisac više cijeni i slijedi »izvrsno i opširno djelo« Dra Franje Schmida: »Sakramentalien der katholischen Kirche« 1896, Brixen, Tirol. O njemu veli pisac: »Postao je krčiteljem na šikarjem zaraslom tlu i putokazom na slabo prohodnom putu. A osobito (i zato ga treba uvažiti), jer što tvrdi, to i dokazuje« (str. 16).

U 8 poglavlja obrađuju se redom: pojam blagoslovina, sličnost njihova sa Sakramentima, učinci blagoslovina, razdioba njihova; nadalje pitanje, tko je naredio blagoslovine; onda: vrijednost i sila blagoslovina; kako djeluju; i konačno: djelitelj i primaoc blagoslovina. U dodatku (72.—76.) slijede neke bilješke, osobito o kanonima crkvenog zakonika 1144—1153, o službeniku i primaocu blagoslovina, »uz kratak pregled plodova, što ih proizvađaju blagoslovine.«

Iza posvete svetom Mihovilu Arhanđelu autor u prvom poglavlju uspoređuje razne definicije i daje prednost Schmidovoj definiciji, koja »se posve slaže u svim glavnim zahtjevima s definicijom Crkve« u 1144. kanonu. Schmid ovako definira: »Blagoslovina je, uzmemo li je uopće, osjetna stvar, ili vidljiv znak religioznog značaja, što se u Crkvi Božjoj, po višoj ustanovi, trajno upotrebljava i po Kristovim zaslugama na sličan način novo-zavjetnim Sakramentima priopćuje vrhunaravne manje milosti . . .« . . . Jedina je razlika, što kanon pripisuje naredbu sviju blagoslovina Crkvi. Bit će to zato, što je Crkva pobliže *označila*, formulirala i one blagoslovine, koje je Krist Gospodin naredio.«

Izlučivši neke srodne stvari iz toga pojma, pisac poput Dra Schmida kod Sakramenata s pravom spominje kao znakove ili momente definicije uz vidljiv znak i nevidljivu milost i uz *trajnu* ustanovu Kristovu još i četvrti momenat, naime uzročnost, u koliko Sakramenat vanjskim znakom *»označuje* svetost i pravednost i *ostvaruje«* (str. 12.). On to pokazuje primjerom presvete Euharistije, koja istom *in facto esse*, kad je blagujemo, proizvodi svoje plodove. Tako ima i trajnih blagoslovina (n. pr. blagoslovljena voda).

Na temelju tridentskih kanona o načinu, kojim Sakramenti proizvode svoje učinke (uvijek i svima, koji ne stavljaju zapreka, ex opere operato), uspoređuju se blagoslovine sa Sakramentima. Konstatira se velika sličnost. Autor i kod blagoslovina brani djelovanje »ex opere operato« u smislu »nefaljeno, kadgod ovlašteni službenik upotrijebi tvar i lik . . . određen s potrebnom nakanom.« Prema tomu također kod blagoslovina isključuje djelovanje »ex opere operantis«. To je smjeli zaključak, kojemu se na prvi mah barem prividno protivi ne samo većina bogoslova, nego i izraz kanona 1144 »ad obtinendos ex sua (scl. Ecclesiae) *impetratione* effectus praesertim spirituales.« U istinu pak dosadašnji terminus bogoslova »ex opere operantis Ecclesiae« (Noldin . . .) premalo kazuje. Zato ga Crkva posve ispravno zamjenjuje riječima »ex sua (utique infallibili) impetratione«, te se tako ipak priznaje, da je bitni učinak sakramentalija quoad valorem actus neovisan o subjektivnoj dispoziciji djelitelja i o dispoziciji primaoca. Dovoljna je ovrha blagoslovine, t. j. aplikacija materije i forme uz pravu nakanu, kao i kod Sakramenata.

Među učinke blagoslovina autor ubraja religiozne misli, čuvstva i odluke, djelujuće milosti za vršenje službe (opata, nižega klerika . . .), oproštenje lakih grijeha (n. pr. po molitvama prije sv. Pričesti) i vremenitih kazni, izgon đavla ili stezanje njegova upliva, vremenita dobra (pobijanjem kuge, glada, poljske gamadi . . .) posvećenje osoba i stvari za stalnu službu (po nižim redovima, posvetom crkve, oltara, kaleža . . .).

Blagoslovine se dijele u pridržane i nepridržane, općenite i lokalne, trajne i prolazne (res et actiones), konsekracije i blagoslove, a ovi opet u konstitutivne i invokativne, egzorcizme i blagoslove. Raspravljajući o tom, tko je naredio blagoslovine, autor priznaje, kako su »bogoslovi uopće toga mnijenja, da je blagoslovine neposredno Crkva naredila; ipak sa Schmitom brani mnijenje, da je Krist Gospodin ne samo Crkvi dao vlast ustanoviti razne blagoslovine, što svi moraju dopustiti, nego da je također sam neposredno ustanovio neke blagoslovine n. pr. sveta ulja. Jamačno, Gospodin, zapovijedajući zemlji, da hrani čovjeka, nije sam sebe lišio vlasti, da čudom umnoži hljebove . . . To vrijedi i u našem pitanju.

O Kulunčić dalje temeljito raspravlja o nutarnjoj vrijednosti i sili blagoslovina, koja se osobito očituje u izgonu đavla i u stezanju njegove sile (po zazivanju imena Isusa i po križu). O uzročnosti blagoslovina još opširnije raspravlja u 7. poglavlju. Na temelju crkvenog zakonika nanizuje se na to crkvena nauka o djelitelju i primaocu sakramentalija. U dodatku ističe se među ostalim, koliko je sv. Terezija Avilska cijenila blagoslovljenu vodu. Sva se rasprava završuje pregledom plodova blagoslovina i važnom opomenom crkvenog kanona 1148., da se u tvorbi i administraciji njihovoj točno držimo odobrenih crkvenih obreda, jer su konsekracije i blagoslovi nevaljali, ako se ne poslužimo formulom od Crkve propisanom.

Knjiga će »veoma dobro doći vjeroučiteljima, bogoslovima, dušobrižničkom svećenstvu, a i kršćanskom narodu, koji rado upotrebljava blagoslovine.« Što će naš puk bolje poučen biti obzirom na blagoslovine, to će se bolje čuvati praznovjernih trica, gatanja i čaranja te krivih pobožnosti, kakve su na pr. pobožnost suznoj Majci Božjoj, lanac sv. Ante, zabranjeni zapisi i razne praznovjerne knjige (San Majke Božje i t. d.). *Ivan Petar Bock D. I.*

*Antun Alfirević D. I.: Bliže k Bogu.* Hrvatska knjižara, Split 1938. 12°, strana 136.

Pod ovim naslovom pružio nam je dugogodišnji urednik nekadašnje Mahnićeve Hrvatske Straže, a kasnije Života, sada profesor apologetike i rektor nadbiskupske teologije u Sarajevu, nekoliko od najljepših poglavlja iz svojih studija i razmatranja o katoličkoj apologetici. Pravom im je dao zajednički naslov »Bliže k Bogu«. Ove istine, koje su predmet knjižice, doista vode bliže k Bogu. Tko slijedi pisca, gdje tako živo crta neizmjerno i neodoljivo čeznuće ljudskoga srca za neograničenom i neprolaznom srećom, koje se očituje u svim najrazličitijim okolnostima ljudskoga života, u težnji za bogatstvom i za uživanjem, u znanosti i umjetnosti, mora priznati i osjećati, da samo u Bogu može naći svoju sreću. Zato ga mora obuzeti svesrdna težnja za Bogom: Bliže k Bogu! Tko promatra s piscem, što je za nas Isus Krist, Sin Božji, naš Božanski Spasitelj, mora usplamtjeti od ljubavi prema Njemu i od želje, da bude što tjesnije s Njime ujedinjen. Tko napokon pomno čita i promatra, što naš pisac govori o Papi, Kristovu zamjeniku na zemlji, vidljivomu glavaru Kristove Crkve, nepokolebljivomu temelju jedinstva Kristova kraljevstva, neprevarljivomu čuvaru i glasniku Božje istine, mora se napuniti živom željom, kako bi postao što boljim kršćaninom-katolikom, da bude tako posve blizu Bogu. Da svatko može s to većom pažnjom i s to većim uvjerenjem pratiti njegova izvađanja, zato mnogo puta pisac prepušta riječ najslavnijim misliocima, znanstvenicima i pjesnicima i umjetnicima. Knjiga je ispreplетена najljepšim citatima. Zato sam uvjeren, da će svatko biti piscu zahvalan, što nam je pomogao, da dođemo bliže k Bogu. *Franjo Šanc D. I.*

*M. Meschler: Značaj Kristov.* Izdala »Fides«, Senj.

Čitajući ovu knjigu znamenitoga ascetskoga pisca, biva ti kao da se voziš brzim vlakom kroz prekrasni kraj: sva sila slika milih, dirljivih, krasnih, uzvišenih, potresnih prolijeće ti ispred očiju. Poput otajstvenoga magneta pri-

vlače ti pogled, ne možeš ga otrgnuti od njih sve dok im ne dođeš na kraj. Kad si dočitao, zatvoriš oči i gledaš okom duše gotovo divni crtež, koji s mnogo krupnih poteza prikazuje Boga-Čovjeka kao najsposobnijega odgojitelja čovječanstva, kao najljupkijeg i najčovječnijega među sinovima ljudskim, kao nenatkriljivoga govornika, kao najboljeg učitelja duhovnoga života. Imaš pred sobom natprirodno Sunce, koje te obasjava i grije zrakama svih kreposti. Motriš ostvaren ideal čovječje naravi, najuže udružene s Božanskom Osobom. — Svi, koji dobro poznaju Evanđelje, pročitat će ovu knjigu na dušak, s velikom radošću i duhovnom korišću. A oni, kojima četiri glavne knjige novozavjetne objave Božje nisu svagdanje štivo, najbolje će učiniti, da ih imaju pred sobom, dok budu čitali ovo znamenito djelo, i da zaglédaju u njih, kad pisac, dotičući se ukratko pojedinih čina i riječi Isusovih, označuje poglavlje i redak, u kojem se to nalazi u Evanđelju. — Kako nikad još nije sotona kao danas iz ovako silnoga broja sinova ovoga svijeta ovako bjesnio proti našemu Gospodinu, to djela ove vrsti dolaze u najzgodniji čas, i naklada »Fides« zaslužuje najveću hvalu od svih Hrvata katolika, što im je dala ovaj prijevod. — Knjiga se čita lako. Nije bez jezičnih i stilskih nedostataka (da navedem samo na pr. »poučaje«, »postizaje«, pa čak i »svladaje« mjesto: poučava, postiže, svladava) no to je bolest, od koje boluju gotovo svi poratni pisci kod nas. Inače se knjiga sama sobom najbolje preporučuje. *M. Pavelić D. I.*

## BIBLIOGRAFIJA

*Djela se pod A ne kose s kat. istinom i ćudoređem, ona pod B se kose djelomično, ona pod C sasvim, djela pod D su čisto tehničke naravi*


A:

Barada M., Dvije naše vladarske isprave, diplomatičko-paleografska studija, (str. 36).

Deželić V. s., Sitna sreća, Izd. Knjiž. »Dobrih romana« D. sv. Jeronima, Zagreb 1938.

Esih dr. I., Što su Hrvati dali stranim kulturama i čovječanstvu (str. 16), Sarajevo 1931.

Fancev dr. Fr., Hrvatska dobrovolja i koješta drugo u brošuri dr. Frana Ilešića. (Preštampano iz »Hrv. Dnevnika« 5. 16. V. 1938.), Zagreb 1938.

Kominterna i seljačko pitanje, Knjižica o Marksizmu (str. 14, ćiril.), Beograd 1938.

Kržanić dr. Fr. K., Franjevački ideali i umjetnost, Šibenik.

Pavelić Milan, Zvijezde Srca Isusova, Izd. D. sv. Jeronima (str. 96), Zagreb 1939.

Turković M., Kraljevica i Zrinjsko-Frankopani, (str. 30).

C:

Kluić Stevo, Putevi nemačkog preporoda, str. 228. — Nekritička propaganda za nacijonal-socijalizam. NB! Tiskana u Njemačkoj kod Vilhelma Limperta — Berlin 168.

Erdeljanović dr. J., O počecima vere i o drugim etnološkim problemima, Srp. kralj. akademija, str. 322, Beograd 1938.





D:

Brlić dr. I., Hrvatsko seljačko zadrugarstvo i međunarodne poljoprivredne i zadružne ustanove, (str. 72), Zagreb 1938.

Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. marta 1931. godine, knj. III. Prisutno stanovništvo po pismenosti i starosti, Beograd 1938.

Etat économique des pays balkaniques
Die Wirtschaftliche Lage der Balkanländer I. Albanie, Bulgarie, Gréce, Roumanie, Turquie, Jougoslavie — II. L'economie mondiale et les Balkans, Beograd 1930.

Frangeš Otto, Problem relativne prenapučenosti u Jugoslaviji. Preštampano iz Arhiva Ministarstva Prosvjete, god. V., str. 11. — Beograd 1938.

Gosar dr. A., Gospodarstvo po načrtu, njegove nalaze in problemi, Ljubljana 1938. Univ. tiskarna.

Kosovski D., Zar je naše ujedinjenje dovršeno, 2,500.000 Jugoslavena van granica (str. 74), Beograd 1938.

Narodna privreda u trećem tromesečju 1938 godine br. 3., Narodna banka, Topčider 1938.

Pirc, Zdravlje u Sloveniji (str. 146), Ljubljana 1938.

Pirc L., Baš Fr., Socijalni problemi Slovenske vasi, Socijalno ekonomski Institut (str. 128), Ljubljana 1938.

Prepeluh A., Pripombe k naši prevratni dobi (str. 562), Ljubljana 1931.

Radić dr. A., Sabrana djela, O hrvatskom književnom životu, Zagreb 1931.

Statistika jugosl. željeznica za god. 1937 s uporednim podacima za 1936, Izd. drž. željeznica, str. 344.

Sofrenović M., Sistematizovana zbirka devizno-valutnih propisa kraljevine Jugoslavije, Beograd.

Za izboljšanje življenskih pogojev našega kmetijstva, Poročilo o kmetijski anketi I. (str. 182), Ljubljana 1938.

Zaplata R., Pregled sadržaja Glasnika zemaljskog muzeja u Sarajevu od 1889—1937, Sarajevo 1938.

Žontar J., Zgodovina Kranja (str. 530), Ljubljana 1939.

Županić, Niketić, Julius, Meduna, Odabrana poglavlja iz psihiatrije, Zagreb 1937. (Otisci iz »Liječničkog Vjesnika«).

Vinski dr. Z., Die Südslavische Grossfamilien in Ihrer Beziehung zum asiatischen Grossraum (str. 100), Zagreb 1938.


### UREDNIŠTVO JE PRIMILO:


Babić Bogdan, Naša zemlja (str. 104), Izd. Jeronim. Knjiž., Zagreb 1939.

De Vries Josephus S. I., Critica (str. 176). Izd Herder & Co, Frieburg.

Grmović Viktor, Majka priča (str. 79), Izd. Jernom. Knjiž., Zagreb 1939.

Guiraud Jean, Histoire de L'Inquisition au Moyen-age L'inquisition au XVIII siecle (str. 600).

Guriaud Jean, Histoire de L'inquisition au Moyen-age, Origines de l'inquisition dans la midi de la France (str. 426), Editions Auguste Picard — Paris 1935.

Hrvatski Socijalni Tjedan, Obitelj u današnjem društvu (str. 252), Izd. Hrv. Soc. Tjedna, Zagreb 1938.

Ivšić Milan, Gospodarstvo na selu (str. 126), Izd. Jeronim. Knjiž., Zagreb 1939.

Jaluna P. A., Conquiste di Apostoli (str. 221), Alba-Catania-Roma, Pia societa San Paolo 1938.

Jedni grade drugi razgrađuju, Mir i red u svijetu (str. 63), Izd. Jeronim. Knjiž., Zagreb 1939.
Keilbach dr. Vilim, Uvod u psihologiju religije (str. 135), Izd. Knjiž. »Života«, Zagreb 1939.
Knez A., Slobodni Zidari (str. 184), Privatna naklada, Zagreb 1939.
Kukalj Dragutin, Žrtva Novog Zavjeta (str. 87), Izd. Jeronim. Knjiž., Zgb 1939.
Kupareo O. P. Rajmund, Pjesme i psalmi (str. 63), Nakl. Euharist. Glasnika, Šibenik 1939.
Ljetopis Jugoslavenske Akademije znanos. i umj. za god. 1936-37, Zagreb 1938.
Mahnić dr. A., Katolički svećenik (str. 359), Split 1938.
Makanac Julije, Marksistička Filozofija Prirode (str. 93), Izd. Mat. Hrv., Zagreb 1938.
Manzoni Ivan, Mirovni ugovori (str. 75), Izd. Mat. Hrv., Zagreb 1938.
Meschler Mavro, Značaj Kristov (str. 119), Izd. Nakl. »Fides«, Senj 1938.
Mohaček dr. Marko, Kako se hrani bilje (str. 126), Izd. Jeronim. Knjiž., Zagreb 1939.
Pavelić Milan, Zvijezde Srca Isusova (str. 95), Izd. Jeronim. Knjiž., Zagreb 1939.
Rad Jugosl. Akademije znan. i umj. Knjiga 260 (str. 216), Zagreb 1938.
Rad Jugosl. Akademije znan. i umj. Knjiga 262 (str. 125), Zagreb 1938.
Rad Jugosl. Akademije znan. i umj. Knjiga 264 (str. 236), Zagreb 1938.
Sertillanges A. D., Forestier M. D., P. Doncoeur, i t. d. Carnet De Vacances de la »Revue des Jeunes« (str. 150), Editions de la Revue des Jeunes — Paris VII.
Sisarić dr. Ivan, Hrvatski Mit XX. stoljeća (str. 312), Zagreb 1938.
Stari pisci hrvatski, Izd. Jugosl. Akadem. znan. i umj. (str. 680), Zagreb 1938.
Stuparić Mijo, Ispod Garičke planine (str. 94), Izd. Jeronim. Knjiž., Zagreb 1939.
Šćetinec dr. Juraj, Korporativizam i Demokracija (str. 108), Zagreb 1938.
Ujević Mate, Hrvatska Narodna Pjesmarica (str. 161), Izd. »Alfa«, Zagreb 1938.
Vinski dr. Zdenko, Die Südslavische Grossfamilie In Ihrer Beziehung zum Asiatischen Grossraum (str. 100), Zagreb 1938.
Vlašić O. Petar, U Gradovima Apokalipse (str. 164), Izd. »Dobra Štampa«, Slav. Požega 1938.
Vuk-Pavlović Pavao, Spinozina Nauka (str. 172), Izd. »Tipografija«, Zagreb 1938.
Zumbulov J., Svećenička Žrtva (str. 143), Izd. »Istina«, Zagreb 1938.



»ŽIVOT« izlazi 10 puta godišnje na 64 stranice. — UREDNIK: Stj. Tomislav Poglajen D. I. — IZDAVAČ I VLASNIK: Kolegij Družbe Isusove u Zagrebu, A. Alfirević D. I. — TISKARA: »Glasnika Srca Isusova«, A. Alfirević D. I.